

Mátyás Anna Réka

„Tartós béke és változatlan barátság”: Kína és az Osztrák–Magyar Monarchia diplomáciai kapcsolatairól *A Qing-dinasztia történeti vázlat* (*Qing shi gao*) című történeti mű alapján*

Bevezetés

A diplomácia olyan tevékenység, amelynek révén az egyes országok a nemzetközi kapcsolataikat illetően különböző külpolitikai céljaik elérésére törek-szenek. Kína hosszú évszázadokon, évezredekén keresztül egy egészen sajátos felfogású diplomáciai rendszert működtetett, amely merőben különbözött a Nyugatnak a diplomáciáról vallott új és legújabb kori nézeteitől és gyakorlatától. Kínának a Nyugat általi erőszakos „megnyitása” a 19. század közepén tör-vényszerűn együtt járt a kor követelményeinek megfelelő, globális diplomáciai rendszerre történő átállással, még azon az áron is, hogy az egyre tehetlenebb és kiszolgáltatottabb Kínának sok esetben így is önállósága egy-egy újabb sze-letének feladását kellett elszenvednie, mint korábban az egyenlőtlen szerződés-ek esetében.¹

A nyugati nagyhatalmakhoz felzárkózni igyekvő fiatal Osztrák–Magyar Monarchia úgy érzékelte, hogy nem maradhat le arról a gyarmatosító szemléletű és szándékú politikai és gazdasági terjeszkedésről, amelyet az európai nagyhatalmak már évszázadok óta egymással is versengve folytattak, és amely folya-mat örökre átformálta a világot. Az Osztrák–Magyar Monarchia diplomáciai kapcsolatait elsődlegesen a dél-amerikai régióban és a Távols-Keleten kívánta bővíteni. Ennek a folyamatnak a része volt a Japánnal, Kínával és Sziámmal (a mai Thaifölddel) 1869-ben megkötött kereskedelmi és hajózási egyezmény, amely hivatalossá tette, hogy a Monarchia valós távols-keleti külpolitikával ren-

<https://doi.org/10.24391/KELETKUT.2023.2.57>

* Jelen tanulmány a 2023. évi 36. Országos Tudományos Diákköri Konferencia (OTDK) Hu-mán Tudományi Szekciójának Orientalisztika I. tagozatában első helyezést elért pályamű alapján készült. A tanulmány kisebb javításoktól eltekintve megegyezik az ott ismertetett munkámmal. Ezúton is szeretnék köszönetet mondani témavezetőmnek, Tokaji Zsoltnak, valamint Apatóczy Ákos Bertalannak szakmai támogatásáért.

¹ A császárkori Kína 20. század elejéig kötött nemzetközi szerződéseit ld. *Treaties between the Empire of China and Foreign Powers*. Shanghai, 1902.

delkezik, és nemzetközileg is kinyilvánította, miféle érdekek érvényesítésére törekszik a térség három országában.²

Kutatásom központi témája a Monarchia Kínával létesített diplomáciai kapcsolatainak egy érdekes aspektusa. A mandzsu eredetű Qing-ház (1644–1911) 1927-re vázlatos formában elkészített nem hivatalos történeti műve, a *Qing shi gao* 清史稿 (a továbbiakban: *QSG*), vagyis *A Qing-dinasztia történeti vázlata* őriz egy olyan részletet, amely az Osztrák–Magyar Monarchiával létesített diplomáciai kapcsolatok történetét vázolja fel kronologikus sorrendben.³ Az 1869 és 1907 közötti éveket tárgyaló eseménytörténeti leírás vázlatossága ellenére is kiválóan alkalmas arra, hogy a másik fél, a kínai szemszögéből is megismerjük a kétoldalú diplomáciai kapcsolatokat. Legjobb tudomásom szerint a munkám központi tárgyául választott szövegnek mindezidáig sem magyar, sem más nyelven nem készült filológiaiilag pontos fordítása, sőt annak elemzésére sem vállalkozott egyetlen szakember sem.

Az Osztrák–Magyar Monarchia távol-keleti külpolitikája, különös tekintettel Kínára

A mostanáig publikált történeti kutatások tükrében felmerül a kérdés, hogy létezett-e egyáltalán a Monarchiának távol-keleti külpolitikája. Diószegi István, a téma kiváló ismerője monográfiájában példának okáért csak az osztrák–magyar–orosz semlegességi szerződés kapcsán ejt szót Japánról, de arról nem tesz említést, hogy a Monarchia 1869-ben Japánnal, Kínával és Sziámmal kereskedelmi és hajózási egyezményt kötött.⁴ A magyar történészek figyelmét talán nem véletlenül kerülte el a diplomáciatörténet ezen területe, hiszen a Monarchia külpolitikai kapcsolatait illetően csakugyan marginális kérdéskörnek, afféle kuriózumnak tűnhet a távol-keleti viszonyok alakulása. Magyar nyelven mindmáig a sinológus-történész Józsa Sándor 1966-ban megjelent doktori disszertációja a legteljesebb és legátfogóbb szakmunka ebben a témában.⁵ Józsa, aki

² Az expedíció hivatalos német nyelvű beszámolóját ld. Karl von Scherzer, *Fachmännische Berichte über die österreichisch-ungarische Expedition nach Siam, China und Japan (1868–1871)*. Stuttgart, 1872.

³ Dolgozatomban a kínai szavak és nevek latin betűs átírására a hazai és a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően az úgynevezett *pinyin* (拼音) átírást használom, a kínai írásjegyeket pedig hagyományos formájukban (*fantizi* 繁體字) tüntetem fel. A *pinyin* átírástól csak olyan szavaknál térek el, amelyek más formában már meghonosodtak a magyar köznyelvben (pl. Peking, Sanghaj stb.).

⁴ Diószegi István, *Az Osztrák–Magyar Monarchia külpolitikája, 1867–1918*. Budapest, 2001, 110–113.

⁵ Józsa Sándor, *Kína és az Osztrák–Magyar Monarchia*. (Kőrösi Csoma Kiskönyvtár, 2.) Budapest, 1966.

kifejezetten a számunkra is érdekes kínai kapcsolatokra fókuszált, később nem folytatta ez irányú kutatásait, és követője sem akadt.

A japán kapcsolatok történetének vizsgálatát illetően szerencsésebb helyzetben vagyunk. Különösen az elmúlt évtizedek szakirodalmában több olyan jelentős munkát is találunk, amelyek a megélénkült magyar–japán kapcsolat-történeti kutatások keretei között érintőlegesen az Osztrák–Magyar Monarchia távol-keleti külpolitikáját általánosságban is érintik.⁶ Amikor a magyar nyelvű történettudománynak a Monarchia Kína-politikájával szembeni érdektelensége miatt elégedetlenkedünk, meg kell jegyeznünk, hogy Sziámmal kapcsolatban egyetlen cikkről vagy tanulmányról sincs tudomásunk.

Várakozásunk ellenére sajnos a német nyelvű kutatásokat illetően sem sokkal jobb a helyzet. Az Osztrák–Magyar Monarchia távol-keleti érintkezései kapcsán a külföldi kutatók figyelmét is leginkább csak a bokszerlázadás (1900), illetve közvetlen előzményei és következményei keltették fel. Ennek legteljesebb összefoglalása az osztrák Lehner házaspár 2002-ben megjelent monográfiája,⁷ amellyel kapcsolatban Vámos Péter kritikusan ekként fogalmaz: „[n]émileg ugyan egyoldalúvá teszi a munkát, hogy a kínai viszonyokat és a nyugati nagyhatalmak Kína-politikáját szinte kizárólag a korabeli osztrák irat- és sajtóanyag prizmáján keresztül mutatja be, még a magyar vonatkozásokat is csak elvétele említi”.⁸

Mindezek alapján kijelenthető, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia távol-keleti, azon belül is kínai külpolitikájának alaposabb feltárása még várat magára. Véleményem és meggyőződésesem szerint azonban a Monarchia kínai kapcsolatainak folyamatában, annak epizódjai közül nem csupán a bokszerlázadás, illetve liliputi gyarmatunk, a tiencsini koncessziós terület érdemel figyelmet. Mint azt látni fogjuk, az általam választott kínai forrás épp ezekkel érdekes módon alig vagy egyáltalán nem foglalkozik.

Az Osztrák–Magyar Monarchia távol-keleti külpolitikáját az új, távoli és hatalmasnak hitt piacok megnyitásának illúziója mellett a nagyhatalmi státusz reprezentálása motiválta. A kelet-ázsiai régió felé nyitás előfeltételét a poroszokkal vívott háború befejezése mellett az osztrák és a cseh kapitalizmus kibontakozása jelentette. Az osztrák, majd a Monarchia megalakulását követően

⁶ Pl. Szerdahelyi István, *Az Osztrák–Magyar Monarchia és a Japán Császárság között 1869. évi október 18-án kötött kereskedelmi szerződés*. In: *Tanulmányok a magyar–japán kapcsolatok történetéből*. Szerk. Farkas Ildikó et al. Budapest, 2009, 27–43; Uő, *Japán megnyitja kapuit. Kereskedelmi szerződések a Monarchiával*. *História* 31 (2009/7) 16–21; Kiss Sándor, *Japán vonzásában. Magyarok, akik szerették Japánt*. Budapest, 2018.

⁷ Georg Lehner–Monika Lehner, *Österreich–Ungarn und der „Boxeraufstand“ in China*. (Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs, Sonderband, 6.) Wien, 2002.

⁸ Vámos Péter, *Österreich–Ungarn und der „Boxeraufstand“ in China*. Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs, Sonderband 6. Studien Verlag, Wien 2002. 739 o. *Ausztria–Magyarország és a kínai „bokszer-felkelés”*. *Századok* 140 (2006/1) 253.

nem sokkal a magyar tőkés réteg is egyre szűkebbnek érezte az elérhető európai piacok kereteit, és nem kevés irigykedéssel szemlélte az angol, a francia és a többi nagyhatalom gazdasági és kereskedelmi sikereit, amelyeket a megelőző évtizedekben a távol-keleti régiókban értek.⁹ Ausztria részéről az új piacok feltérképezésére indított első kísérletet a Novara fregatt 1857 és 1859 közötti expedíciója jelentette. Ha voltak is eredményei ennek az expedíciónak, az leginkább az észak-afrikai, illetve a dél-amerikai területeket érintette.

Az 1867-es kiegyezést követően fogalmazódott meg a bécsi kormányzatban, hogy politikai és gazdasági befolyását a Távol-Kelet még hozzáférhető országaira is ki kellene terjesztenie. Mivel korábban sem Ausztriának, sem a fiatal Monarchiának nem voltak közvetlen hivatalos kapcsolatai a szóba jöhető országokkal, elsősorban a brit közvetítésre és segítségre kellett támaszkodnia. Noha a Monarchia kezdettől fogva szerette volna magát európai nagyhatalomként pozicionálni, a Távol-Keleten viszonylag rövid idő alatt elért diplomáciai sikereit aligha e szándékolt nagyhatalmi státuszának köszönhetné. Józsa ezzel kapcsolatban a következőképpen fogalmaz:¹⁰ „Ez a kezdeti siker azonban nem a Monarchia gazdasági erejéből vagy – legalábbis Európa határain túl – eléggé vitatható nagyhatalmi pozíciójából következett, hanem abból, hogy a Távol-Kelet és elsősorban Kína kapui megnyitásának kezdeti időszakában a vezető nagyhatalmak, Anglia és Franciaország még nem tekintik komoly vetélytársaknak sem a Monarchiát, sem más országokat. Anglia és Franciaország számára ebben a korszakban az volt az előnyös, ha minél több ország ostromolja a világ erőviszonyait nem ismerő Kínát és a többi távol-keleti országot, hogy ezzel mintegy elkápráztassa és megfélemlítse a magukon kívül más hatalmasságot addig el nem ismerő keleti birodalmakat.”

A diplomáciai kapcsolatok hivatalos kezdetének számító kereskedelmi és hajózási szerződések aláírására 1869-ben került sor, amelyre a Monarchia két hajóból álló expedíciót indított. A Donau és az Erzherzog Friedrich nevű, akkoriban már elavultnak számító vitorlás hajókból álló expedíció költségeinek 30%-át Magyarország viselte, aminek fejében a tizenhárom kereskedelmi szaktudósítóból és diplomatából álló küldöttségben öt magyar is helyet kapott, köztük a természettudományos kutatásokkal és gyűjtéssel megbízott kiváló tudós, Xántus János (1825–1894), valamint Bernáth Géza (1845–1882) követési titkár, akinek az expedíció legteljesebb magyar nyelvű összefoglalását köszönhetjük.¹¹ A magyar részvétel jelképes mivolta tehát már ekkor és ebben is megmutatkozott. Az expedíció diplomáciai eredményét az jelentette, hogy

⁹ Józsa, *Kína és az Osztrák–Magyar Monarchia*, 20.

¹⁰ Józsa, *Kína és az Osztrák–Magyar Monarchia*, 27–28.

¹¹ Bernáth Géza, *Keletázsiai utazás*. Pest, 1873.

1869. május 17-én Sziámmal, szeptember 2-án Kínával és október 18-án Japánal is sikerült államközi szerződést kötni.¹²

Az Osztrák–Magyar Monarchia és Kína között a hivatalos diplomáciai kapcsolatok kezdetét a egyezmény aláírásának dátuma, vagyis 1869. szeptember 2. jelenti. Ennek értelmében a továbbiakban a két félnek lehetősége lett volna állandó követtel képviseltetnie magát a másik fővárosában. Ezt az aláírt szöveg II. és III. cikke ekként rögzíti:¹³

„II. CZIKK.

A kölcsönös jó viszony jövőre leendő fenntartása végett, ő császári és apostoli királyi Felsege, és Ő Felsege a chinai császár megegyeznek, hogy nagy és barátságban levő nemzeteknél bevett szokáshoz képest ő császári és apostoli királyi Felsege, ha czélszerűnek látja – Ő Felsege a chinai császár kormányánál, – és másrészt Ő Felsege a chinai császár, ha czélszerűnek látja – ő császári és apostoli királyi Felsege kormányánál diplomatikai ügynököket nevezhessen.

III. CZIKK.

A két részről kinevezett diplomáciai ügynökök jogában áll ügyeik ellátása végett tetszésük szerint vagy állandóan tartózkodni a másik fél fővárosában, vagy ezt esetleg látogatni meg. A két szerződő fél diplomáciai ügynökei tartózkodásuk helyén kölcsönösen élvezik azon előjogokat és szabadságokat, melyeket a nemzetközi jog biztosít számukra. Személyük, családjuk házuk és levelezésük, sérthetetlen.”

Ennek ellenére a kapcsolatok sokáig akadozva, nehézkesen alakultak, és leginkább a Monarchia gazdasági kapacitása és „profitéhsége” motiválta egyoldalú kereskedelemről állt. A Monarchia érdekeit helyben egészen 1883-ig a brit diplomaták, majd a német nagykövet képviselték. Ez utóbbi tisztséget hosszú időn át Max von Brandt (1835–1920) látta el, aki 1875-től 1893-ig volt Németország pekingi nagykövete. A Monarchia sokáig csak egy sanghaji konzulátussal képviseltette magát ténylegesen Kínában, amelynek – miként azt a helyszín kijelölése is mutatja – elsősorban a kereskedelmi kapcsolatok támogatása volt a feladata. A diplomáciai kapcsolatokkal járó reprezentatív feladatokat Kínában a

¹² Józsa, *Kína és az Osztrák–Magyar Monarchia*, 33.

¹³ Törvénycikk a chinai császársággal 1869-ik évi szeptember hó 2-án kötött kereskedelmi szerződésről. *Budapesti Közlöny* 1871. július 28., 3889. A törvénycikk teljes szövege legkönnyebben a *Netjogtárban* érhető el: 1871. évi XXXV. törvénycikk a chinai császársággal 1869. évi szeptember 2-án kötött kereskedelmi szerződésről; <https://net.jogtar.hu/ezet-ev-torveny?docid=87100035.TV&searchUrl=/ezet-ev-torvenyei?keyword%3D1871.%2520%25C3%25A9vi%2520XXXV.%2520t%25C3%25B6rv%25C3%25A9nycikk> (2024. február 16.).

Japánba delegált mindenkori osztrák–magyar konzul látta el, aki megbízólevele átadására, illetve más rendkívüli alkalmakkor Pekingbe látogatott. Az állandó pekingi nagykövetség csak a szerződés megkötését követően több mint egy negyed évszázaddal, 1896 decemberében kezdte meg a működését, az első állandó követ pedig Moritz Czikkann (1847–1909) volt.¹⁴

Az Osztrák–Magyar Monarchia és Kína, illetve a magyar–kínai kapcsolattörténet vizsgálatakor a szakemberek elsősorban a gazdasági viszonyokra, a különböző expedíciók, tudományos utak sikereire, illetve sikertelenségére, valamint a kulturális érintkezés aspektusaira (például a műgyűjtésre) fókuszálnak, és viszonylag kevés hangsúlyt kap a konkrét diplomáciai érintkezés. A vizsgálataim középpontjába állított forrás egyik érdekessége éppen az, hogy kifejezetten az Osztrák–Magyar Monarchia és Kína 1869 és 1907 közötti hivatalos diplomáciai érintkezéseinek eseményeit tárgyalja.

Példának okáért erre az időszakra esik az addigi legnagyobb szabású, a korban nemzetközi szinten is jelentős magyar tudományos út, a Széchenyi Béla (1837–1918) finanszírozta és vezette kelet-ázsiai expedíció (1877–1880) vagy a Zichy Jenő-féle (1837–1906) harmadik ázsiai expedíció (1898), amelyeknek bár voltak diplomáciai vonatkozásai, a kínai forrás ezekről érdekes módon nem tesz említést.

Hangsúlyozom, hogy vizsgálatomat a *QSG*-ban érintett témákra alapozom, így bármennyire sajnálatos, hogy a magyar szempontok szerint érdekes történeti epizódokat nem fogom részleteiben érinteni, annál tanulságosabb lesz azt nyomon követni, hogy a császárkor professzionális kínai történétíróinak szellemében született utolsó történeti krónika, szemben a hagyományos nyugati historiográfiával, mit és hogyan tartott megörökítésre méltónak.

A Qing-dinasztia történeti vázlata mint forrás

Amit kínai történétírásként ismerünk, az jórészt és alapjaiban a hivatalos történétírás. A magyar származású francia sinológus, Étienne Balázs (1905–1963) magyarul is olvasható kiváló tanulmányának¹⁵ bevezetőjében azokat a nyugati „vádakat” járja körül, melyek szerint a kínai történétírás „sztereotip”, és teljes

¹⁴ Moritz Czikkann von Wahlborn (1847–1909) 1881-től viselte a bárói címet. Diplomataként szolgált Amszterdamban, Berlinben és Moszkvában, majd 1896-tól ő volt az Osztrák–Magyar Monarchia első pekingi nagykövete egészen 1905-ig. Ezt követően néhány évig még belgrádi nagykövetként teljesített szolgálatot. 1905 májusában Pozsonyban feleségül vette Zichy Ilma grófnőt (1872–1911), Zichy Géza titkos tanácsos leányát. A diplomáciai szolgálat befejezése után feleségével Pozsonyban telepedtek le.

¹⁵ Étienne Balázs, *A történétírás mint a bürokratikus gyakorlat kalauza. Monográfiák, enciklopédiák, törvénygyűjtemények*. In: Uő, *Gazdaság és társadalom a régi Kínában*. Budapest, 1976, 183–208.

mértékben hiányzik belőle a szintézis. Ezek okait a következőképpen foglalja össze:¹⁶ „A történelemnek dinasztikus szakaszokra szabdalása; a hivatalos, fizetett és alárendelt történetírás; az idézethalmozás hagyománya, a nyelv szellemének súlyos öröksége: íme, ez az a három legfőbb tényező, amely meggátolta Kínában, hogy a miénkhez hasonló történetírás bontakozzék ki.”

Mindezek tudomásulvétele mellett a modern történelemtudománynak két lehetősége van: vagy félretoljuk a kínai történeti munkákat, mondván, hogy azok nyugati mércével alkalmatlanok arra, hogy hiteles forrásul szolgáljanak, és ezzel lemondunk a világ legrégebb óta, folyamatosan dokumentált nemzetének történeti forrásairól, vagy felismerjük a hagyományos kínai történetírás sajátosságait, és így elsősorban olyan rendkívül hasznos esemény- és intézménytörténeti, illetve életrajzi forrásként kezeljük őket, amelynek kapcsán – a nyugati történetírói hagyományoknak és módszereknek megfelelően – az absztrakciót igénylő analízist és szintézist nekünk magunknak kell elvégeznünk. Mint látni fogjuk, a forrásomul választott mű ebből a szempontból semmiben nem különbözik az egyéb hivatalos történeti művektől.

A Han-dinasztia (Kr. e. 206–Kr. u. 220) neves történetírója, Sima Qian 司馬遷 (Kr. e. 145/135–86) Kr. e. 91-ben mutatta be a császárnak monumentális történeti művét, *A történetíró feljegyzéseit* (*Shi ji* 史記), amely az ezt követő két évezreden keresztül alapul és mintául szolgált valamennyi hivatalos és nem hivatalos dinasztikus történeti krónika írója és összeállítója számára. Kétezer éven át csak a Sima Qian által bevezetett négyes tagolással volt elképzelhető az, ahogyan egy dinasztikus történeti monográfiát illik, sőt szükséges felosztani. Kisebb változtatásokkal, sorrendi cserékkel és más elnevezésekkel ugyan, de egészen a 20. századig élt ez a hagyomány, így valamennyi történeti mű tartalmazza az „évkönyveket” (*ji* 記), az „életrajzi elbeszéléseket” (*liezhuan* 列傳), a „táblázatokat” (*biao* 表) és a „monográfiákat” (*zhi* 志). E négyes felosztás alapján történt az 529 fejezetes *QSG* összeállítása is.

A mandzsu Qing-ház csupán a 20. században, de – illeszkedve a történeti hagyományokhoz – elrendelte a Qing-történetírói Hivatal (Qingshi guan 清史館) felállítását. A hivatal elsődleges feladata a mandzsu dinasztia történeti művének megírása volt, amelyet a tervek szerint a huszonötödik hivatalos dinasztikus történeti műnek (*zhengshi* 正史) szántak. E hatalmas munka vezetésével Zhao Erxunt 趙爾巽 (1844–1927) bízták meg, aki ugyan korábbi életpályája során nem mutatott fel különösebb tudósi erőnyeket és eredményeket, szervezőkészsége okán mégis kiváló választásnak bizonyult.¹⁷ A feladat elvégzésére száznál is több történészt vont be csapatába.

¹⁶ Balázs, A történetírás mint a bürokratikus gyakorlat kalauza, 183.

¹⁷ Chen Hsi-yuan, Last Chapter Unfinished: The Making of the Official Qing History and the Crisis of Traditional Chinese Historiography. *Historiography East and West* 2 (2004) 179.

A több mint negyed évezred történetét összefoglaló hatalmas mű munkálatai már a császárság intézményének felszámolását, a Qing-ház bukását követően csak 1914-ben kezdődhetek meg. Hiába nem létezett már a császárság intézményrendszere, a monarchiában edukálódott és szocializálódott új vezetőgarnitúra, a köztársasági elnökkel, Yuan Shikajjal 袁世凱 (1859–1916) az élén, nem tudott és nem is akart szakítani azzal a hagyománnyal, hogy Kínában egy új rezsim legitimitását az biztosítja, ha összeállítja az előző uralkodóház hivatalos történeti művét. Nem volt kérdés hát, hogy ez a munka kiemelt fontosságúnak számított a fiatal, formálódó Kínai Köztársaságban. Az egyébként császári ambíciókat dédelgető Yuan Shikai 1916-os halála sem akasztotta meg a jelentős projektet, mert azt olyan, elsősorban északi hadurak támogatták, mint Wu Peifu 吳佩孚 (1874–1939) és Zhang Zuolin 張作霖 (1875–1928), de az utolsó kínai császárként számontartott, 1917-ben kevesebb mint két hétre trónra ültetett Puyi 溥儀 (1906–1967) is különösen fontosnak érezte, hogy a családja, a felmenői által uralt és alakított Kína történelmét megörökítsék.¹⁸

A szerkesztőbizottság a mű első, nyers változatával 1927-ben készült el. Zhao szerint három oka volt annak, hogy a vázlatos verziót nagy sietve közreadták. Az első az egyre kedvezőtlenebb politikai állapotok, a második az új értelmiségi irányzatok jelentette kihívások, a harmadik a saját, egyre romló egészségi állapota volt.¹⁹ Chen szerint ezek közül a legnyomósabb ok alighanem a második lehetett, hiszen egy új értelmiségi réteg felemelkedése érthető és törvényszerű módon olyan modern elvárásokat támasztott a történetírással szemben, amelynek a *QSG* szerkesztői a maguk hagyományos, dinasztikus történetírói szemléletével nem tudtak megfelelni.

A nyilvánosságra hozott változatot számos bírálat érte annak ellenére, hogy a szerkesztők tudatosan és éppen a kritikák elkerülése végett használták a mű címében a *gao* 稿 'vázlat' kifejezést. Az egyik legjelentősebb kifogás az volt, hogy elfogultan írtak a mandzsu dinasztiát 1911-ben megdöntő úgynevezett Xinhai-forradalomról (Xinhai geming 辛亥革命), és a munka nem tartalmazza a forradalom legjelentősebb személyeinek életrajzát. Hiába volt a többszöri átszerkesztés, a nemzeti kormány 1930-ban betiltotta a *QSG* bármilyen változatban történő terjesztését.

1961-ben a Kínai Köztársaság kikiáltásának ötvenedik évfordulója alkalmából a tajvani kormány közzétette *A Qing-dinasztia története* (*Qing shi* 清史) című saját, hivatalosnak tekintett történeti művét, amely valójában a *QSG* huszonegy fejezettel kiegészített és bizonyos részein átfertő változata. Ugyanebben az évben a Kínai Népköztársaságban is kísérletet tettek a *QSG* saját politikai szempontjaik szerint átdolgozott, javított változatának kiadására, ám ezt a projektet a kulturális forradalom meghiúsította. 2002-ben került újra terítékre

¹⁸ Chen, Last Chapter Unfinished, 179–180.

¹⁹ Chen, Last Chapter Unfinished, 180.

a *QSG* javításának és kiadásának ügye, de többszöri késést és határidő-módosítást követően ez máig nem történt meg.

A cikkem forrásául választott rész a *zhinek* nevezett „monográfiák” sorában található. A dinasztikus történetírói hagyományban itt először jelennek meg a monográfiák között a *Bangjiao* 邦交, vagyis „Diplomáciai kapcsolatok” című fejezetek. Idegen országokat és népeket bemutató monográfiafejezetek már korábbi dinasztikus történeti művekben is szerepeltek, sőt már Sima Qiannél is – igaz, a *liezhuank* között – megtalálhatók az olyan nomád, barbár népek és országok leírásai, mint az ázsiai hunok (*xiongnu* 匈奴), a déli *yue* (*nanyue* 南越) és keleti *yue* (*dongyue* 東越) népek vagy Korea (Chaoxian 朝鮮). A *QSG*-ban olvasható *Bangjiao* fejezetek azonban nem a szokásos országleírások. Itt azokról az országokról olvashatunk, amelyekkel a Qing-ház a Nyugat által kikényszerített, modern diplomáciai formában létesített kapcsolatot. A külföldi országok egyrészt a diplomáciai kapcsolatok felvételének időpontja, másrészt az adott ország külpolitikai jelentősége szerinti hierarchiának megfelelően sorba rendezve található meg a monográfiák között a 128.-tól a 135.-ig terjedő nyolc fejezetben. Ezek közül az első hatban szerepelnek a mandzsu kori Kína számára legfontosabb országok, amelyek diplomáciatörténeti leírásának egy-egy önálló fejezetet szenteltek. Első helyen (a 128. fejezetben) Oroszországot (Eluosi 俄羅斯) találjuk, majd sorrendben Anglia (Yingjili 英吉利), Franciaország (Falaxi 法蘭西), az Egyesült Államok (Meilijian 美利堅), Németország (Deyizhi 德意志) és Japán (Riben 日本) következik.

Az ezt követő két fejezetbe a külpolitikai szempontból kevésbé jelentős országokat sorolták. A 134.-ben találjuk Svédország (Ruidian 瑞典) és Norvégia (Nuwei 那威) (a két ország közös szakaszban tárgyalva), Dánia (Danmo 丹墨), Hollandia (Helan 和蘭), Spanyolország (Risibaniya 日斯巴尼亞), Belgium (Bilishi 比利時) és Olaszország (Yidali 義大利) leírását. A diplomáciai kapcsolatok monográfiák között az utolsó, nyolcadik fejezetben (amely a teljes mű 161. és a monográfiák 135. fejezete) találjuk az Osztrák–Magyar Monarchiát (Aosi–Majia 奥斯马加), olyan országok társaságában, mint Peru (Bilu 秘魯), Brazília (Baxi 巴西), Portugália (Putaoya 葡萄牙), Mexikó (Moxige 墨西哥) és Kongó (Ganguo 剛果).

Az Osztrák–Magyar Monarchia tehát a „Diplomáciai kapcsolatok” monográfiák utolsó fejezetének legelején kapott helyet. Az, hogy a Monarchia a Qing udvarral hivatalos diplomáciai kapcsolatban álló külföldi országok sorában hol található, már önmagában is jól érzékelteti csekély súlyát, jelentőségét és befolyását Kína kül- és gazdaságpolitikájában a 19. század második felében. Sőt, véleményem szerint az is árulkodó lehet, hogy melyik országról milyen terjedelmű a beszámoló, ami az írásjegyek mennyiségével egyszerűen meghatározható. Az Osztrák–Magyar Monarchia összesen 1178 írásjegyet tartalmazó leírásánál csak három országnak szenteltek kevesebbet a *QSG* szerkesztői: Bra-

zíliaának (1144), Svédországnak és Norvégiának (együtt 1131), illetve Perunak (240).²⁰ A Monarchia tehát a tizennyolc ország között, amelyekkel a Qing kormányzat hivatalos diplomáciai kapcsolatot létesített, sorrendben a 13., terjedelemben pedig a 15. helyet foglalja el. Mindkét szempont szerint megállapítható, hogy Kína számára az Osztrák–Magyar Monarchiával való bármilyen kapcsolat elenyésző jelentőséggel bírt. A Monarchián belül hazánk, Magyarország szerepe, sőt láthatósága ebben a folyamatban még szomorúbb képet fest, amelyre részleteiben a szöveg fordítása után olvasható elemzésben térek ki.

Az Osztrák–Magyar Monarchia a QSG-ban

A könnyebb áttekinthetőség kedvéért a szöveget – a tárgyalt évek szerint tagolva – összesen huszonhárom hosszabb-rövidebb szakaszra osztottam, így a szögletes zárójelben található számozás tölem származik. A szöveg modern kiadásai²¹ már tartalmazznak interpunkciót, az általam alapforrásként használt 1927-es kiadás még nem.²² Ezt a kínai szerkesztők által később végrehajtott központosítást változtatások nélkül megtartottam.

A fordítás során törekedtem a filológiai minél pontosabb értelmezésre, a lábjegyzetekben elsősorban a legfontosabb észrevételeimet, kiegészítéseimet és a szöveg megértéséhez szükséges egyéb információkat közlöm.

[1.]

奧斯馬加即奧地利亞，久互市廣東，粵人以其旗識[幟]之，稱雙鷹國。

Az Osztrák–Magyar Monarchia, illetve Ausztria régóta kereskedelmet folytat Kantonban. A Yue-beliek a lobogója miatt „Kettős Sas-országnak”²³ nevezik.

[2.]

同治八年，遣使臣畢慈來華，介英使阿禮國請立約，並呈其君主敕諭，欲在京議約。總署以在京議約與歷來各國成案不符，應先照會三口通商大臣，由三口通商大臣請旨。奧使遞照會三口通商大臣崇厚以聞。朝議許之，命總理各國事務衙

²⁰ Az önálló fejezetet nem kapott országok területi alapon megállapított sorrendje a következő: Portugália (5451), Hollandia (3230), Peru (240), Belgium (2844), Olaszország (2278), Spanyolország (1694), Mexikó (1426), Dánia (1353).

²¹ Pl. *Qing shi gao* (清史稿). Beijing, 1998.

²² *Qing shi gao* (清史稿). H. n., 1927. A szöveg online is elérhető a *Chinese Text Project* weboldalán: <https://ctext.org/library.pl?if=en&file=205535&page=1&remap=gb> (2021. július 12.).

²³ *Shuangyingguo* 雙鷹國; szó szerint „kétfejű sas birodalom”.

門大臣、兵部尚書董恂會同崇厚辦理。奧使呈所遞條約四十九款，大致均從各國內採集而成。董恂等於應刪應添各節，逐一改定，而奧使於恂所添「商人不准充領事官」一語，不原列入約，於恂所刪傳教一條仍列入約。迭議不決。久之，奧使始允刪傳教一條，而于「商人不准充領事官」一節，仍欲另備照會，于畫押日一同呈遞，許之。遂訂定和約四十五款，通商章程九款，稅則一冊。是年奧夾板船名伊來撤各利亞，用英國旗號，私運外國鹽一百餘包，計重二萬餘斤，進口。天津稅務司函致總署。總署以奧船運鹽進口，顯違條約，應查拏，並知照英領事前往查起。

Tongzhi²⁴ [császár uralkodásának] 8. esztendejében (1869) elküldött követük, (Anton von) Petz²⁵ Kínába jött és az angol követtel, (Rutherford) Alcockkal²⁶ közösen kérelmezték a (kereskedelmi) szerződés megkötését, a szerződést pedig a fővárosban (Pekingben) kívánták aláírni. A Külügyi Hivatal²⁷ a pekingi találkozón kifejtette, hogy a [tervezett megállapodás] nincs összhangban a történelem során korábban más országokkal kötött [megállapodásokkal], [ezért] szükségesnek ítélte, ha előbb a három kikötő kereskedelmi főminiszterével²⁸ találkoznak, és hozzá fordulnak kérésükkel.

²⁴ Tongzhi 同治 császár (1856. április 27.–1875. január 12.) apja, Xianfeng 咸豐 császár (1831. július 17.–1861. augusztus 22.) halálát követően, öt éves korában lépett trónra, így helyette a háromtagú régenstanács uralkodott. Tizenhét esztendősen, 1873. február 23-án saját kezébe vette a császári hatalmat, de alig kétévnyi uralkodás után himlőben elhunyt. 1875-től kezdve az özvegy császárné, Cixi 慈禧 (1835. november 29.–1908. november 15.) gyakorolta a tényleges hatalmat Kínában.

²⁵ Anton von Petz (1819–1885) erdélyi szász származású osztrák haditengerészeti tiszt. Ő volt annak a két hadihajóból (Donau és Erzherzog Friedrich) álló, fent említett expedíciónak a parancsnoka, amely 1869-ben a Távolságra indult a kereskedelmi kapcsolatok kiépítésére.

²⁶ Rutherford Alcock (1809–1897) brit diplomata, aki már 1844-től konzulként teljesített szolgálatot Fuzhouban 福州, majd Sanghajban és Kantonban. 1858-tól 1864-ig Japánban főkonzulként, egy évvel később pedig meghatalmazott miniszterként tevékenykedett. 1865-től 1871-ig Pekingben mint rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter működött, majd hazatért Angliába.

²⁷ A nyugati nyelvű forrásokban gyakorta Cungli Jamenként (Zongli Yamen) emlegetett Külügyi Hivatalt vagy Külső Kapcsolatok Igazgatóságát (Zong shu 總署; teljes nevén: Zongli gegou shiwu yamen 總理各國事務衙門) 1861-ben alapították Pekingben. Ez funkcionált külügyi hivatalként, amire korábban nem létezett külön kormány szerv. Elsődleges feladata a Pekingben tartózkodó külföldi követekkel való kapcsolattartás volt. Egészen a bokszerláadás leveréséig, 1901-ig létezett és működött.

²⁸ 1860-ban létrehoztak egy új miniszteri rangú hivatali címet, „a három kikötő kereskedelmi főminiszteré”-t (*sankou tongshang dachen* 三口通商大臣). A Tianjinben 天津 székülő főhivatalnoknak az volt a feladata, hogy felügyelje a Tianjin, Niuzhuang 牛莊 (később: Yingkou 營口) és Dengzhou 鄧州 (később: Yantai 煙臺) kikötőiben zajló kereskedelmet. 1870-ben ezt a címet „az északi kikötők kereskedelmének főminiszteré”-re (*beiyang tongshang dachen* 北洋通商大臣) változtatták.

Az osztrák követ a diplomáciai jegyzéket átadta a három kikötő kereskedelmi főminiszterének, Chong Hounak áttanulmányozásra.²⁹ Az udvar engedélyezte [a találkozót], és utasításba adta a Külügyi Hivatal főminiszterének, a hadügyminiszternek, Dong Xunnek,³⁰ hogy találkozzanak Chong Houval, és közösen bonyolítsák le az ügyet. Az osztrák követ benyújtotta a negyvenkilenc cikkelyből álló szerződést, amelyet többnyire más országok szerződés[szövegeiből] válogattak és állítottak össze. Dong Xun és társai [a szerződés] valamennyi szakaszát egyenként kijavították, kiegészítették. Az osztrák követ azonban ragaszkodott hozzá, hogy egy betoldott mondat, miszerint „kereskedő nem tölthet be konzuli tisztséget”, ne kerüljön be a szerződés szövegébe, továbbá ragaszkodott a törölt, a hittérítőkre vonatkozó szakaszhoz. [A kérdést] megfontolás után sem sikerült eldönteni. Nagy sokára az osztrák követ beleegyezett a hittérítőkre vonatkozó szakasz törlésébe, azonban a „kereskedő nem tölthet be konzuli tisztséget” mondat esetében tárgyalásokat kívánt kieszközölni, amiről beadványt nyújtott be. Engedélyeztetett a számára. Végül megállapodás született a negyvenöt cikkelyből álló szerződésről, amely [ezen felül] kilenc cikkely kereskedelmi határozatot és egy vámjegyzéket is tartalmaz. Ebben az évben az osztrákok az I. R. Czechia nevű kétfedélzetű dzsunkán³¹ brit lobogó alatt több mint száz zsáknyi, összesen több mint húszezer *jin*³² tömegű külföldi [eredetű] só t csempészték be [kínai] kikötőbe. A tianjini vámhivatal levélben értesítette erről a Külügyi Hivatalt, amely kijelentette, hogy a cselekmény megsérti a szerződésben foglaltakat, [a szállítmányt] el kell kobozni, az ügyet pedig angol irányítás mellett kell kivizsgálni.

²⁹ Chong Hou 崇厚 (1826–1893) magas rangú politikus és diplomata, az első hivatalnok, aki „a három kikötő kereskedelmi főminisztere” pozíciót betöltötte. Ő volt az egyike annak a két kínai tisztségviselőnek, akik kínai részről aláírták a kereskedelmi és hajózási szerződést.

³⁰ Dong Xun 董恂 (1810–1892) magas rangú hivatalnok volt. 1869-ben még hadügyminiszterként (*bingbu shangshu* 兵部尚書) szolgált a mandzsu kormányban, majd ezt követően tizenkét évig a Külügyi Hivatalt irányította. Az Osztrák–Magyar Monarchiával kötött kereskedelmi és hajózási szerződés másik kínai aláírója.

³¹ A Yi Lai Chegeliya 伊來撤各利亞 nevű hajó eredeti nevének azonosítása csak a kínai fonetikus átírás „visszafejtése” révén történt. Lehetséges, hogy eredetileg a német ortográfiához jobban illeszkedő I. R. Tschechia formában szerepelt. A szövegben említett eseménynek sem egyéb kínai, sem angol, sem német forrásban nem sikerült a nyomára akadni. A „kétfedélzetű dzsunka”-ként fordított hajótípus kínai elnevezése: *jiabanchuan* 夾板船.

³² A korban nemzetközileg is *catty* vagy *kati* formában használták a kínai *jin* 斤 súlymértéket. 1 *jin* = 16 *liang* 兩 = 596,816 gramm.

[3.]

十年九月，奧換約屆期，使臣嘉理治照會總署請換約，特旨派江蘇布政使恩錫赴上海互換。嗣因約本內漢文所載善後章程第五、第八兩款，均有引用條約「第八條」字樣，其奧文內皆誤寫作「第一條」；又稅則進口項下呀嚨治木，漢文載明長不過「三十五幅地」，奧文誤寫作「五十五幅地」；又羽綾、羽紗、羽綢、小呢等類，漢文載明「每丈」，奧文誤寫作「每疋」，須更改。

A 10. esztendő (1871) 9. holdhónapjában az osztrákok megváltoztatták a szerződés aláírásának dátumát, és az osztrák követet, (Heinrich Freiherr von) Calice-t³³ küldték, hogy a Külügyi Hivatallal történő találkozón kérje az időpontváltoztatást. Császári különrendelettel küldték Jiangsu tartományi közigazgatási biztost,³⁴ En Xi³⁵ Sanghajba, hogy kölcsönösen [megállapodás szülessen] a módosított [időpontról]. Mindezeket követően [meg lehetett állapítani], hogy a szerződés eredeti kínai nyelvű szövegében az utólag helyesen beszúrt kereskedelmi határozat V. és VIII. határozata egyaránt a szerződés „VIII. cikkely”-ére hivatkozik, az osztrák szövegben [azonban] mindegyiket hibásan „I. cikkely” formában írták;³⁶ továbbá a vámjegyzék behozatal részében szereplő tamarinduszfa tételnél a kínai szövegben az áll, hogy „35 láb”, az osztrák szövegben azonban „55 láb”;³⁷ továbbá az angol kamelott,

³³ Heinrich Freiherr von Calice (1831–1912) az Osztrák–Magyar Monarchia diplomatája.

³⁴ A „tartományi közigazgatási biztos” (*buzhengshi* 布政使) hivatali címmel kapcsolatban ld. Charles O. Hucker, *A Dictionary of Official Titles in Imperial China*. Stanford, 1985, 4770.

³⁵ En Xi 恩錫 (1817–1876) költőként is számontartott tartományi hivatalnok.

³⁶ A szerződés osztrák és magyar változatában a kereskedelmi határozatnak – a szöveg által hivatkozott – V. és VIII. határozatában egyaránt a szerződés XI. cikkelyére („Artikel”, illetve „czikk”) történik hivatkozás, vagyis nem a „VIII. cikkely”-re, ahogy a kínai szöveg írja. Az „I. cikkely” említések a kínai szöveg ismét hibás, a szövegből kimaradt a ’tíz’ jelentésű *shi* 十 írásjegy. Továbbá megállapítható, hogy a szöveg későbbi állítása ellenére a német nyelvű szöveg ezen részét nem javították. A szerződés német nyelvű változatát ld. Freundschafts-, Handels- und Schiffahrts-Vertrag zwischen der österreichisch-ungarischen Monarchie und dem Kaiserthume China vom 2. September 1869. *Reichsgesetzblatt für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder* 24 (1872) 155–175; online is elérhető: <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1872&page=189&size=45> (2021. augusztus 5.). A szerződés kínai nyelvű változatát (*Aosi–Majiaguo tiaokuan shuize zhangcheng* [奧斯馬加國條款稅則章程]) ld. a *Deutsche Digitale Bibliothek* oldalán: <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/item/ZTAVIJCVIH5IIKZBBPRFTNNLG7KXCKX> (2023. május 5.).

³⁷ A tamarinduszfa (latinul: *Dialium indum*; kínaiul: *yalanzhimu* 呀嚨治木) Thaiföldön, a Maláj-félszigeten, Szumátrán, Jáván és Borneón elterjedt fafajta. Malájul *kranji* vagy *keranji* néven ismert, amely a szerződés szövegében szereplő megnevezés kínai átírásának is az alapja. Az egyezmény német változatában *wohlriechendes kranjee* formában szerepel, a magyar fordításban pedig az *illatos kranjce* kifejezés található, amely a gót betűs német szöveg nyilvánvaló

a holland kamelott, a bombasin, a kasmír stb.³⁸ résznel a kínai szövegben szereplő „minden öl” kifejezés helyett az osztrák szövegben tévesen „minden darab” szerepel.³⁹ Javítandók.

[4.]

至十一年六月始竣事。十一年，奧使照會總署，以接奉本國文，稱去歲本國出有政令，自同治十年七月十七日起，凡量奧斯馬加各樣海船噸數之法，皆與英國丈量噸數之法相同，請劄知總稅務司轉知各口海關遵行。

A 11. esztendő (1872) 6. holdhónapjára lezárult a [szerződés] ügye. A 11. esztendőben az osztrák követ látogatást tett a Külügyi Hivatalban, és átnyújtotta hazája dokumentumát mondván, hogy az az országa által az előző évben kibocsátott kormányrendeleteket tartalmazza, amelyek Tongzhi [császár uralkodásának] 10. éve 7. holdhónapjának 17. napjától léptek érvénybe az Osztrák–Magyar [Monarchia] mindenféle tengerjáró hajói regisztrertonna-szabályozásának teljes számbavételével kapcsolatban, s amelyek minden tekintetben megegyeznek az angliai mértékek szabályaival. Kérte, hogy a dokumentumot ismertessék a Fővámhivatallal, amely tájékoztassa valamennyi kikötő vámhatóságát annak betartásáról.

[5.]

十二年，穆宗親政，奧隨各國公使覲見。

A 12. esztendőben (1873) Muzong [császár] személyes kormányzásának [megkezdése alkalmával]⁴⁰ az osztrák [követ] a többi ország követével együtt császári audiencián tette tiszteletét.

félreolvasása. Az általam „láb”-ként fordított kínai *fudi* 幅地 kifejezés az angol *foot* szó fonetikus átírása. A német nyelvű szövegben *engl. fuß*, a magyar nyelvűben pedig *angol láb* szerepel. A szerződés német és magyar nyelvű változatainak összehasonlítása – a jelen kínai forrás ismeretében – arra az érdekes megállapításra vezetett, hogy a német változatban csakugyan javították az „55 láb” kifejezést „35 láb”-ra (*35 engl. fuß*), azonban a magyar nyelvű változatban még *55 angol láb* olvasható. Vagyis a kereskedelmi szerződés magyar nyelvű szövegének fordítása a még nem javított német nyelvű szövegváltozathoz készült.

³⁸ A beviteli vámjegyzék majdnem legvégén található, jellemzően teveszörből készült négyféle szöveget: az eredeti magyar szövegben az angol kamelott (*yuling* 羽綾) *camlot angol*, a holland kamelott (*yusha* 羽紗) *camlot hollandi*, a bombasin (*yuchou* 羽綑) *camlot útanozva, vagy bombarettes* (sic!; félreolvasva a német *bombasettes* szót), a kasmír (*xiaone* 小呢) *casimir* formában szerepel. A szerződés német nyelvű változatában a *Stück* szót csakugyan *Chang*-ra javították, de a magyar változatban ezeknél a tételeknél továbbra is *darab* olvasható.

³⁹ Az általam „öl” szóval visszaadott *zhang* 丈 kifejezés a szerződés magyar fordításában *chang*ként szerepel. A „darab”-ként fordított és a szerződés eredeti magyar szövegében is így szereplő szó a kínai eredetiben: *pi* 匹.

⁴⁰ Tongzhi császárnak a halála után adott, úgynevezett templomi neve volt a Muzong 穆宗.

[6.]

光緒六年，使臣李鳳苞函致李鴻章，稱：「奧君長子明年正月十六日婚期，中國雖未派駐使，宜令鄰邦駐使往賀，以盡友誼。」總署即電飭李鳳苞屆期往賀。

Guangxu⁴¹ [császár uralkodásának] 6. esztendejében (1880) Li Fengbao⁴² követ levélben a következőket írta Li Hongzhangnak⁴³: „Az osztrák uralkodó nagyobbik fia jövő év első holdhónapjának 16. napján köt házasságot.⁴⁴ Kína ugyan még nem küldött állandó követet⁴⁵ [Ausztriába], de őszinte barátságunk jeléül helyén való volna a szomszédos országban állomásozó követünket elküldeni a gratulációra.” A Külügyi Hivatal táviratban értesítette Li Fengbaót, hogy a megadott időben menjen, és tegye meg a gratulációt.

[7.]

十年夏四月，以翰林院侍講許景澄充出使德美和奧大臣，駐德。

A 10. esztendő (1884) nyarának negyedik holdhónapjában a Hanlin Akadémia akadémikusát,⁴⁶ Xu Jingchenget⁴⁷ kinevezték

Tizenhét esztendősen, 1873. február 23-án vette saját kezébe a császári hatalmat (*qinzheng* 親政), amely alkalomból a külföldi diplomaták részvételével szerveztek ünnepséget.

⁴¹ Guanxu 光緒 császár (1871. augusztus 14.–1908. november 14.) Tongzhi császár unoka-öccse, aki négyévesen került trónra. Helyette anyja, az özvegy Cixi császárné uralkodott.

⁴² Li Fengbao 李鳳苞 (1834–1887) kínai diplomata, aki 1878-tól 1884-ig Németországban tevékenykedett Kína nagykövetségént, de hozzá tartozott az Osztrák–Magyar Monarchia, Hollandia és Olaszország is. Az elsők között fordította le kínaira a nyugati tüzérség műszaki dokumentációit, amelyeknek nagy hasznát vette a Qing-kormány, amikor Krupp-ágyúkat vásárolt Németországból. Ő fordította kínaira a német gyalogosok kiképzési kódexét, amelyet hivatalosan is bevezettek a modernizált kínai hadseregben.

⁴³ Li Hongzhang 李鴻章 (1823–1901) kínai tábornok, tisztviselő, vezető politikus, diplomata, aki élete során számos fontos tisztséget és posztot töltött be, komoly erőfeszítéseket téve hazája modernizálásáért. 1870-ben nevezték ki Zhili tartomány alkirályává (*Zhili zongdu* 直隸總督), s ezt a pozícióját 25 évig viselte. Nyugaton ő vált Kína legismertebb és legbefolyásosabb politikusává, akit gyakorta a „Kelet Bismarckjájá”-nak neveztek.

⁴⁴ Habsburg-Lotharingiai Rudolf főherceg (1858. augusztus 21.–1889. január 30.), az Osztrák–Magyar Monarchia trónörököse 1881. május 10-én vette feleségül Bécsben Stefánia hercegnőt, II. Lipót belga király (uralk. 1865–1909) lányát.

⁴⁵ Kínaiul *zhushi* 駐使.

⁴⁶ A Hanlin Akadémia (Hanlinyuan 翰林院) bürokráciája a Ming-kortól (1368–1644) egyre bonyolultabbá vált. A mandzsu Qing-dinasztia idején az ötödik fokozatú hivatalnoknak számító kancellár (*zhangyuan* 掌院) alatt állt a hatodik fokozatú hivatalnoknak számító *shijiang* 侍講 („expositor-in-waiting”). Ebben a rangban szolgált Xu Jingcheng 1884-ig. Bár az akadémián betöltött rangok nem számítottak magas hivatalnak, lehetőséget biztosítottak a további, például diplomáciai karrier lehetőségére.

⁴⁷ Xu Jingcheng 許景澄 (1845–1900) befolyásos kínai diplomata és politikus, aki 1884-től

Németország, az Egyesült Államok, Hollandia, valamint Ausztria nagykövetének, és elfoglalta állomáshelyét Németországban.⁴⁸

[8.]

十三年，代以內閣學士洪鈞。

A 13. esztendőben (1887) helyére a főtitkárt,⁴⁹ Hong Junt⁵⁰ [nevezték ki].

[9.]

十四年四月，洪鈞赴奧呈遞國書，見奧主于馬加行宮，頌答如禮。冬十月，奧爾[布]而伯納親王來京，欲瞻仰天壇，許之。

A 14. esztendőben (1888) a 4. holdhónapban Hong Jun átadta megbízólevelét az osztrák uralkodónak a magyar királyi palotában, amit a ceremóniáknak megfelelően fogadtak.⁵¹ Télen, a 10. holdhónapban az osztrák Bourbon⁵² herceg (azaz Lipót Ferdinánd főherceg) Pekingbe érkezett, és tiszteletét kívánta leróni az Ég Templomában.⁵³ Engedélyeztetett számára.

[10.]

十六年秋七月，復以許景澄充出使俄德奧和大臣。

1887-ig, majd 1890-tól 1896-ig volt berlini nagykövet, így hozzá tartozott az Osztrák–Magyar Monarchiával történő diplomáciai kapcsolatok lebonyolítása is. A bokszerlázadás idején az idegenbarátsággal vádolt és kivégzett öt miniszter egyike volt.

⁴⁸ Xu Jingcheng 1885. január 30-án tett látogatást Bécsben a császárnál, és ekkor adta át megbízó levelét. Ld. Khinai küldöttek a királynál. *Pesti Hirlap* 1885. január 31., 6.

⁴⁹ *Neige xueshi* 內閣學士; szó szerint „kabinet tudós”.

⁵⁰ Hong Jun 洪鈞 (1839–1893) kínai diplomata, 1887-től 1890-ig berlini nagykövet.

⁵¹ Erre az eseményre Budapesten 1888. március 5-én került sor. Ld. Khinai vendégeink. *Pesti Hirlap* 1888. március 6., 6.

⁵² A szövegben eredetileg az *Er'erbona* 爾而伯納 átírás szerepel, amely azonban ebben a formában nem azonosítható. A kínai szöveg javítására tett javaslatom (ld. fent a kínai szöveget) a *Bu'erbona* 布而伯納 forma. Az írásjegy rontásának oka az *er* 爾 írásjegy valamelyik, már a korban is létezett egyszerűsített kézírásos formájának (尔, 尔) félreolvasása lehetett. Az általam javított név kínai átírása, ebben a formában minden bizonnyal a *Bourbon* (olaszul: Borbone) nevet takarja.

⁵³ Habsburg–Toscanai Lipót Ferdinánd Szalvátor főherceg (1868–1935) a Fasana korvett fedélzetén vett részt az Osztrák–Magyar Monarchia távol-keleti expedícióján. Az említett eseményre 1888. november 21-én került sor.

A 16. esztendejének (1890) őszén, a 7. holdhónapban ismételten Xu Jingchenget nevezték ki orosz, német, osztrák és holland nagykövetnek.

[11.]

十七年 (1891)夏四月，景澄赴奧通問，覲見奧主，奧主為述前歲有兵艦抵華，承中國官員以禮相待，屬為陳謝。九月，奧使畢格哩本覲見上於承光殿。

A 17. esztendő (1891) nyarának negyedik holdhónapjában (Xu) Jingcheng Ausztriába utazott tájékozódni, és látogatást tett az osztrák uralkodónál.⁵⁴ Az osztrák uralkodó elmesélte, hogy előző évben hadihajója (a Zrínyi korvett) megérkezett Kínába, majd köszönetét fejezte ki, amiért a kínai hivatalnokok udvarias fogadtatásban részesítették. A 9. holdhónapban az osztrák követ, (Rüdiger von) Biegeleben⁵⁵ bemutatkozó látogatást tett az uralkodónál a Fény Befogadásának termében.

[12.]

十八年，奧主以西曆六十七年即馬加王位，距今滿二十五年，西俗以為慶事，先期由奧外部通知各國公使詣馬加都城申賀。許景澄備文傳賀，旋即親赴伯達彼斯馬加都城。覲見奧主申謝悃，奧亦發電至京答謝。

A 18. esztendőben (1892), amikor is az osztrák uralkodó, akit a nyugati naptár szerint [18]67-ben koronáztak magyar királlyá, éppen 25 éve uralkodott, s nyugati szokás szerint ünnepséget rendeztek [ezen alkalomból]. Ezt megelőzően az osztrák külügyminisztérium valamennyi ország követét meghívta a magyar fővárosban megrendezendő ünnepségre. Xu Jingcheng gratuláló levelet fogalmazott meg, [majd] személyesen utazott Budapestre, a magyar fővárosba.⁵⁶ A látogatás alkalmával az osztrák uralkodó őszinte háláját fejezte ki, és Ausztria is a Pekingbe küldött táviratban mondott köszönetet.

⁵⁴ Erre az eseményre Bécsben került sor 1891 májusában. Ld. Ausztriai hírek. *Fővárosi Lapok* 1891. május 17., 1005.

⁵⁵ Rüdiger von Biegeleben (1847–1912) az Osztrák–Magyar Monarchia diplomatája. 1887. március 2-án nevezték ki Japánban nagykövetnek, de csak 1889. február 25-én érkezett Jokohamába. Ebben a tisztségében 1893. április 23-áig szolgált, majd novemberben elhagyta Japánt és hazatért.

⁵⁶ Xu Jingcheng 1892. június 9-én érkezett meg Budapestre. Ld. Személyi hírek. *Pesti Hírlap* 1892. június 9., 9.

[13.]

二十年四月，許景澄照會奧與俄、德、和等外部，申明總署現章，酌定洋機進口稅文。十月，皇太后六旬壽，奧使隨各使呈遞國書致賀，上見之於文華殿。

A 20. esztendő (1894) negyedik holdhónapjában Xu Jingcheng megbeszéléseket folytatott az osztrák, az orosz, a német, a holland stb. külügyminisztériumokban, s világosan kifejtette a Külügyi Hivatal állásfoglalását a tengeri kereskedelemből származó adóbevétel ügyében. A 10. holdhónapban az özvegy császárné hatvanadik születésnapján az osztrák követ⁵⁷ valamennyi más követtel együtt átnyújtotta megbízólevelét, és kifejezte gratulációját az Irodalom Virágának termében tett látogatás alkalmával.

[14.]

二十一年，奧主叔父病故，許景澄請旨致唁，許之。

A 21. esztendőben (1895) az osztrák uralkodó betegsége idején Xu Jingcheng audienciát kért, hogy kifejezze együttérzését. Engedélyeztetett a számára.

[15.]

二十二年十月，以都察院左都御史楊儒充出使俄奧和大臣。十一月，駐德奧使送節略，稱奧廷擬派瓦耳布倫為駐京專使，請中國國家允認，中國派使駐奧亦如之。

A 22. esztendő (1896) 10. holdhónapjában a cenzorátus bal főcenzorát, Yang Rut⁵⁸ nevezték ki orosz, osztrák és holland nagykövetnek. A 11. holdhónapban a német–osztrák állandó követ egy feljegyzést küldött, amely arról tudósít, hogy az osztrák udvar azt tervezi, hogy (Christoph) Wydenbruckot⁵⁹ küldi állandó követnek Pekingbe, és ehhez Kína beleegyezését kéri, s Kína is hasonlóképpen állandó követet küldene Ausztriába.

⁵⁷ A szövegben meg nem nevezett osztrák követ Heinrich Coudenhove (1859–1906) volt, aki 1894. január 5-étől 1895. február 1-jéig töltötte be az Osztrák–Magyar Monarchia tokiói nagykövetének tisztét.

⁵⁸ Yang Ru 楊儒 (1840–1902) kínai diplomata. 1893-tól 1896-ig az Egyesült Államokba delegált kínai nagykövet volt.

⁵⁹ Christoph Wydenbruck (1856–1917) Vesztfáliából származó osztrák arisztokrata család sarja, 1868-ban vette fel a grófi címet. A külügyminisztériumi tevékenységét követően kisebb diplomáciai feladatokat látott el európai országokban, majd 1893-ban kinevezték japán nagykövetté. Ebben a pozíciójában a kínai diplomáciai kapcsolatokért is ő volt felelős. 1896-ban hazatért, és ezt követően még dán, holland és spanyol követként is teljesített szolgálatot.

[16.]

二十三年四月，奧使齊干覲見上於文華殿。

A 23. esztendő (1897) negyedik holdhónapjában az osztrák követ, (Moritz) Czikann⁶⁰ bemutatkozó látogatást tett az uralkodónál az Irodalom Virágának termében.

[17.]

二十六年春三月，命內閣學士桂春使俄兼使奧。七月，拳匪之變，奧兵隨德、美、法、英、意、日、俄聯軍入京師。

A 26. esztendő (1900) tavaszának 3. holdhónapjában a főtítkárt, Gui Chunt⁶¹ nevezték ki orosz és osztrák követnek. A 7. holdhónapban a bokszer-banditák leverésére az osztrák sereg, csatlakozva a német, az amerikai, a francia, az angol, az olasz, a japán és az orosz szövetséges haderőhöz, bevonult a fővárosba.

[18.]

二十八年四月，三品卿吳德章充出使奧國大臣。

A 28. esztendő (1902) 4. holdhónapjában a harmadik osztályú főhivatalnokot, Wu Dezhangot⁶² nevezték ki Ausztria nagykövetének.

[19.]

二十九年，代以山東道員楊晟。

A 29. esztendőben (1903) helyére a Shandong körzeti intendánst,⁶³ Yang Shenget⁶⁴ [nevezték ki].

⁶⁰ Ld. 14. lábjegyzet.

⁶¹ Gui Chun 桂春 (1856–?) kínai politikus és diplomata, aki a bokszerlázadás idején két évig tevékenykedett Oroszországért és az Osztrák–Magyar Monarchiáért felelős kínai nagykövetként. Hazatérte után további magas hivatalokat töltött be. 1911-ben egyike volt a Rojalista Párt (Zongshedang 宗社黨) megalapítóinak.

⁶² Wu Dezhang 吳德章 (1854–?) hajómérnök, politikus, diplomata. Egyike volt azon kínaiaknak, akik hosszas nyugat-európai tanulmányok után részt vettek az első modern kínai páncélos hajó megépítésében. 1902 és 1903 között, alig egy évig volt Kína nagykövete az Osztrák–Magyar Monarchiában. Hazatérve több, a hajóépítéssel és a haditengerészettel kapcsolatos hivatalt töltött be.

⁶³ A „körzeti intendáns” (*daoyuan* 道員) titullussal kapcsolatban ld. Hucker, *A Dictionary of Official Titles*, 6327.

⁶⁴ Yang Sheng 楊晟 (1867–?) kínai diplomata, aki 1903 és 1905 között volt Kína bécsi nagykövete. Ezt követően 1907-ig berlini nagykövetként tevékenykedett.

[20.]

三十年十月，奧使齊幹觀見上於皇極殿。

A 30. esztendő (1904) 10. holdhónapjában az osztrák követ, (Moritz) Czikann bemutatkozó látogatást tett az uralkodónál a Legfelső Összhang csarnokában.

[21.]

三十一年八月，以三品京堂李經邁充出使駐奧大臣。

A 31. esztendő (1905) 8. holdhónapjában a harmadik osztályú főhivatalnokot, Li Jingmait⁶⁵ nevezték ki osztrák nagykövetnek.

[22.]

三十二年三月，奧使顧新斯基觀見上於乾清宮。

A 32. esztendő (1906) 3. holdhónapjában az osztrák követ, (Eugen Ritter von) Kuczynski⁶⁶ bemutatkozó látogatást tett az uralkodónál a Mennyei Tisztaság csarnokában.

[23.]

三十三年七月，以外務部參議雷補同充出使駐奧大臣。

A 33. esztendő (1907) 7. holdhónapjában a Külügyminisztérium tanácsosát, Lei Butongot⁶⁷ nevezték ki osztrák nagykövetnek.

⁶⁵ Li Jingmai 李 Lei (1876–1938) kínai politikus és diplomata, aki 1905-től 1907-ig, két éven át volt Kína bécsi nagykövete. 1910-ben a nyugati hadseregek tanulmányozására az Egyesült Államokba és Európába utazott, ekkor Zaitao 載濤 herceg (1887–1970) kíséretének tagjaként Magyarországon is járt.

⁶⁶ Eugen Ritter von Kuczynski (1852–1938) osztrák diplomata, aki a montenegrói, majd brazil nagyköveti szolgálatát követően 1906. március 27-étől 1911. június 18-áig volt az Osztrák–Magyar Monarchia pekingi nagykövete.

⁶⁷ Lei Butong 雷補同 (1861–1930) kínai politikus és diplomata, aki 1907-től 1910-ig volt Kína bécsi nagykövete.

A szöveg elemzése

A szerződés

Egy rövid bevezető szakaszt (1.) követően, amelyben az Osztrák–Magyar Monarchia országai közül csak Ausztriáról van szó, a szöveg két – tartalmi szempontok miatt és évként egységnek tekintett – legterjedelmesebb szakasza (2–3.) következik. A kínai történetírói hagyománynak és formai követelménynek megfelelően a szakasz elején a dátum olvasható, amely szerint a Monarchia és Kína hivatalos kapcsolatba lépésének időpontját a kínaiak is 1869-re teszik, amikor is a kelet-ázsiai expedíció vezetésével megbízott Anton von Petz ellentengernagy megérkezett Kínába. A Donau és az Erzherzog Friedrich vitorlások szállította küldöttség május végén érkezett meg Sziából, ahol május 17-én kötötték meg a kereskedelmi és hajózási szerződést. Petz a távol-keleti diplomácia terén már több évtizedes tapasztalattal rendelkező brit rendkívüli követ, Rutherford Alcock segítségével és támogatásával jelezte a Zonggli Yamennél a Monarchia igényét egy ilyen szerződés megkötésére Kínával. A szöveg szerint a kínaiak nem csupán érzékelték a brit közreműködést, de mintegy természetesen is vették, sőt ez feltehetően számukra is könnyebbséget jelentett a hivatalos és protokolláris ügyek lebonyolításában egy olyan állammal, amelynek nem voltak tapasztalatai a kínai diplomácia terén. Az egyébként máig élő gyakorlat, hogy az az ország, amelyikben nincs valamely államnak hivatalos képvisellete, egy olyan országot kér fel és bíz meg az érdekei képviselésével, amellyel baráti a viszonya.⁶⁸ Ezt a brit támogatást a Monarchia hosszú éveken keresztül élvezhette, és csak lassanként engedte át a „mentori feladatokat” a németeknek, amire Józsa szerint „azért nem került már korábban sor, mert Poroszország viszonylag későn, Anglia után csaknem 20 év múlva, 1861-ben kötötte meg első szerződését Kínával, amelyet Németország 1880-ban további pontokkal egészített ki – következőleg a 80-as évek közepéig Németország Kínában és Japánban nem rendelkezett olyan befolyással, hogy a Monarchia rábízhatta volna érdekeinek képviselését.”⁶⁹ Erről a már megkötött szerződés VI. cikke ekként rendelkezik:

„Ha ő császári és apostoli királyi Felségének kormánya a kereskedelemnek átengedett kikötők valamelyikében consul kirendelését szükségesnek nem tartaná, egy vele baráti viszonyban álló hatalom

⁶⁸ Józsa, *Kína és az Osztrák–Magyar Monarchia*, 50.

⁶⁹ Józsa, *Kína és az Osztrák–Magyar Monarchia*, 50–51. Józsa megállapítása szerint a Monarchia érdekeinek Angliáról Németországra történő átruházására hivatalosan csak 1884-ben került sor, de találni olyan eseteket, amikor már korábban is német diplomaták segítettek vagy jártak el a Monarchia ügyeinek kapcsán a kínai hatóságoknál és hivatalos szerveknél.

ügynökét bizhatja meg ezen kikötőben a consáli (sic!) ügyvivő teendőivel.”⁷⁰

A brit segítség ellenére a Monarchia küldöttsége rögtön nehézségekbe ütközött, ugyanis a Zongli Yamen ragaszkodott a korábbi gyakorlat megtartásához, és a kérelem elbírálásához szükséges tárgyalásokhoz elkerülhetetlennek ítélte a három észak-kínai kikötő felügyeletével megbízott főminiszter, Chong Hou és a hadügyminiszter, Dong Xun bevonását is. Megjegyzendő, hogy a megkötendő szerződést is Petz báró és az imént említett két kínai miniszter fogja ellátni kézzel. Bernáth Géza így ír Chong Hou bevonásáról és személyéről:⁷¹

„A három éjszaki tartomány alkirálya Tien-Tsinben lakik, mert ez idő szerint a chinai kormány által a velünk kötendő szerződés fölötti alkudozásokra, második meghatalmazottnak nevezetett ki: ennél fogva az expedíció főnöke, a követség több tagjai kíséretében, nála látogatást tön. Tshung-Hau, az alkirály, kit igen felvilágosodott és udvarias chinainak mondanak, az admirált és a követség tagjait a legnagyobb előzékenységgel fogadta. Egy mandarint is rendelt hozzánk kísérőül Peckingig, utazási akadályaink megkönnyítésére és tekintélyünk megóvására.”

A semleges hangvételű kínai krónikáirói stílusban született szövegből is átsüt némi sajnálkozó lekezelés, amikor a Monarchia szerződéstervezetének kompilációjellegét hangsúlyozzák: „[a]z osztrák követ benyújtotta a negyvenkilenc cikkelyből álló szerződést, amelyet többnyire más országok szerződés[szövegeiből] válogattak és állítottak össze” (2.).

Ez a Kína már nem az a teljesen megalázott, gyenge és kiszolgáltatott birodalom volt, mint pár esztendővel korábban. Jól mutatja ezt, hogy képes volt a Monarchiával hónapokig elhúzódó vitákat folytatni a szerződés kapcsán, amelyek során kifogásokat emelt a benyújtott szerződéstervezettel kapcsolatban. A küldöttség tagjaként Pekingben tartózkodó Bernáth Géza ekként emlékszik vissza a kínai fél akadékoskodására:

„[S]zámtalan nehézségeket igyekeztek előidézni, pedig igen jól tudták, hogy a mi alattvalóink nem számosak, és kereskedésünk nem jelentékeny a mennyei birodalommal, továbbá nem is kívántunk semmi különös kedvezményeket. Miután a fennforgó akadályokat sikerült elhárítani és a szerződés aláírásának napja is

⁷⁰ Törvényczikk a ... kereskedelmi szerződésről, 3889 (ld. a 14. jegyzetben található hivatkozásokat).

⁷¹ Bernáth, *Keletázsiai utazás*, 126.

ki lön tüzve, a chinai meghatalmazottak kijelentették: hogy ők a fejedelem kettős címét, t. i. császár és király nem értik, miután az ő véleményük szerint valaki vagy császár vagy király, de nem a kettő együtt és külön is. Továbbá kijelentették, hogy hajlandók a király címét megadni, de többet semmi esetre sem.⁷²

A két legvitatottabb pontról azonban, amelyek a hittérítőkre és a kereskedők diplomáciai feladatokkal történő megbízására vonatkoztak, Bernáth nem tesz említést. Ennek kapcsán a kínai krónika szövege egy rövid szó szerinti idézetet is hoz a szerződésből: „kereskedő nem tölthet be konzuli tisztséget” (*shangren bu zhunchong lingshiguan* 商人不准充領事官). A kérdéseket végül úgy sikerült lezárni, hogy Petz báró beleegyezett a kínaiak kérésébe, így a szerződés végleges változatába az ominózus mondat és a hittérítőkre vonatkozó passzus nem került be.

Az eredetileg 49 cikkelyt vagy cikket tartalmazó szerződéstervezet végül 45 cikkből (*kuan* 款) álló szerződés (*heyue* 和約) lett, amelyet kilenc cikkelyből álló kereskedelmi határozat (*tongshang zhangcheng* 通商章程) és egy vámjegyzék (*shuize* 稅則) egészít ki. A szerződést majd három hónapi egyeztetést és tárgyalást követően szeptember 2-án írták alá. A pontos dátumot a kínai szöveg nem örökítette meg.

A szerződés ügye azonban ezzel még nem zárult le. Az uralkodói aláírás és a kihirdetés előtt – amelyre a Monarchia részéről 1871. június 10-én került sor – a kínaiak még ellenőrizték és összeolvasták a szerződés német és kínai nyelvű szövegét (3.). A *QSG* tudósítása szerint ezzel a feladattal egy irodalmi tehetséggel és ambíciókkal rendelkező tudós hivatalnokot bíztak meg, bizonyos En Xit, aki Sanghajban közölte és egyeztetette észrevételeit az 1869 ősze óta ott főkonzulként tevékenykedő Heinrich Freiherr von Calice gróffal.⁷³ A *QSG* – ha figyelembe vesszük, hogy a továbbiakban egyébként mennyire vázlatos – némiképp érthetetlen módon részletezi a javított hibákat. Ezért azonban össze kellett hasonlítanom a szerződés német és abból készült magyar nyelvű fordítását. Az utóbbi a hivatalos kihirdetést követően ebben a formában került be a Magyar Törvénytarba is. Így derült fény arra, hogy a szerződés magyar nyelvű változata nem a kínaiak által 1871-ben javított német nyelvű, egyébként hivatalos változathoz készült, hanem a korábbi verzióból, hiszen – az olyan nyilvánvaló hibákat leszámítva, mint a cikkszámok számának elírása, amelyet az osztrák fél maga is észrevehetett – a kínaiak javasolta javításokat a magyar nyelvű szöveg nem tartalmazza.⁷⁴

⁷² Bernáth, *Keletázsiai utazás*, 162.

⁷³ Józsa hibásan Robert Calice néven említi. Ld. Józsa, *Kína és az Osztrák–Magyar Monarchia*, 48.

⁷⁴ Ezt részleteiben ld. a 3. szakasz vonatkozó lábjegyzeteiben.

A QSG indokolatlan részletezése egyéb „filológiai csemegét” is kínál a kutatónak. A vámjegyzékben szereplő és az országba bevinni tervezett tételek némelyike annyira ismeretlen lehetett Kínában, hogy kínai elnevezésüket kifejezetten erre vagy az ehhez hasonló kereskedelmi szerződésekre alkották meg. Az ’angol kamelott’ (*yuling* 羽綾), a ’holland kamelott’ (*yusha* 羽紗), a ’bombasin’ (*yuchou* 羽綢) vagy a ’kasmír’ (*xiaone* 小呢) kínai megfelelői korábban nem léteztek a kínai nyelvben, és használatuk a későbbiekben sem vált általánossá.

Az első konfliktus

A szöveg második szakaszának végén egy olyan eseményt jegyeztek fel a kínai krónikáirók, amelynek nyomát más, nyugati nyelvű forrásokban nem leltem fel. Úgy tűnik, hogy ez az Osztrák–Magyar Monarchia és Kína kapcsolattörténetének korai szakaszára árnyékot vető incidens a Monarchia illetékes képviselőinek szemében vagy nem volt elég jelentős, vagy annyira kínosnak bizonyult, hogy jobbnak látták a közvélemény előtt eltussolni az ügyet. Minden, a Monarchiát érintő kínai ügyről, eseményről előszeretettel és lelkesen számoltak be a korabeli osztrák és – rajtuk keresztül – a magyar lapok. Azonban erről az esetről, a hajó és a rakomány elkobzásával járó csempészetéről említést sem találunk a Monarchia-beli újságok hasábjain.

A kínai krónika szerint egy osztrák tulajdonban lévő hajó angol lobogó alatt mintegy húszezer *jin* 斤, vagyis közel tizenkét tonna sót csempészett Kínába. Az ügyben a tianjini vámhatóság a Zongli Yamen bevonásával járt el, a vizsgálatot pedig az angolokra bízta. A kínaiak ezt az eseményt valamiért olyan fontosnak ítélték, hogy még a hajó típusát és a hajó nevét is gondosan feljegyezték. Az általam „kétfedélzetű dzsunka”-ként fordított hajótípus kínai elnevezése: *jiabanchuan* 夾板船. Ez egyfajta jellegzetes kínai dzsunkaszerű hajó, amelyet általánosan használtak kisebb távolságú, vagyis nem kontinensek közötti kereskedelem során Délkelet- és Kelet-Ázsiában. A hajó neve kínaiul *Yi Lai Chegeliya* 伊來撤各利亞 volt.

Semmilyen más kínai forrásban nem akadtam nyomára ilyen hajónévnek, végül nem kevés fejtörés után arra a következtetésre jutottam, hogy a hat kínai írásjeggyel legnagyobb valószínűséggel az *I. R. Czechia* kifejezést írhatták le, vagyis: *Imperator Rex Czechia*. Ebben a változatban egyértelműen felismerhető az angol közvetítés. Ferenc József, illetve a korábbi Habsburg uralkodók hivatalos titulárájának része volt az *Austriae Imperator Rex Bohemiae* („Ausztria császára, Csehország királya”) kifejezés. Feltehetően ez lehetett a szóban forgó hajó neve is: [*Austriae*] *I. R. Bohemiae*, amelyet azonban az angol vámtisztviselők magyarázata, valamint angolra történő fordítása és betűzése után a kikötői adminisztráció kínaiul az angol *I. R. Czechiának* megfelelő formában rögzített

*Yi Lai Chegelyiaként.*⁷⁵ Ilyen vagy ehhez hasonló nevű hajónak azonban a rendelkezésekre álló nem kínai nyelvű forrásokban sem akadtam nyomára.

Megjegyzendő, hogy már 1832-ben Triesztben megalakult az *Österreichischer Lloyd* (Osztrák Lloyd), a Habsburg Birodalom első tengeri gőzhajózási vállalkozása, amely 1872-től két évtizeden át Osztrák–Magyar Lloyd néven működött.⁷⁶ Jellemzően ez a társaság volt hivatott biztosítani a Monarchia tengeri kereskedelméhez szükséges hajókat, többek között a Távols-Keleten is. Így különösen izgalmas kérdés, hogy a Kínával kötött kereskedelmi és hajózási szerződés évében, 1869-ben a Monarchia miféle kínai típusú hajókat tulajdonolt vagy bérelt, és miért, kereskedelmi társaság hiányában ezeket kik és hogyan üzemeltették. Publikált források híján ezekre a kérdésekre esetleg osztrák levéltári kutatások tudnának fényt deríteni.

A rövid bejegyzés további tanúsága, hogy a saját vámügyei autonóm kezelésétől megfosztott Kínai Birodalom a csempészési ügy kivizsgálását és rendezését az angolokra bízta. Ez alatt feltehetően a formálisan a Zongli Yamen alá rendelt, 1854-ben felállított Tengeri Vámfelügyelet (*Chinese Maritime Customs Service*) hivatalát kell érteni, amelyet 1863-tól majdnem fél évszázadon át – egészen 1911-ben bekövetkezett haláláig – az angol Sir Robert Hart (1835–1911) vezetett. A vizsgálat eredményéről, az ügy kimeneteléről nincs tudomásunk.

Osztrák és kínai diplomaták

A Monarchia Kínában sokáig csak a sanghaji konzulátussal képviseltette magát, ahonnan a japán és a sziámi kapcsolatok ügyeit is ellátták. A pekingi követség felállítására meglehetősen későn, csak 1897-ben került sor. Úgy tűnik – Józsa is ezt hangsúlyozza –, hogy a három kelet-ázsiai országgal 1869-ben megkötött szerződések után a Monarchia még Kínát tartotta a legfontosabbnak, „és a Sanghajban székelő főkonzul, mint miniszterrezidens, Kínában, Japánban és Sziámban egy személyben képviselte a Monarchiát.”⁷⁷ Ez 1895-ig volt igaz, mert a Monarchia első állandó kelet-ázsiai követségét 1895-ben Japánban létesítették, ahova a bécsi kormányzat Christoph von Wydenbruck rendkívüli követet és meghatalmazott minisztert akkreditálta, akinek a Monarchia kínai és sziámi érdekeinek képviselője is a feladatai közé tartozott. A Monarchia távol-keleti külpolitikájában bekövetkezett változás oka alighanem az 1895-ös

⁷⁵ Amennyiben hipotézisem helytálló, az *Austriae* tag elhagyását a latin titulusból csak további feltételezéssel tudom megindokolni, például azzal, hogy mivel a szöveg itt még egyértelműen csak Ausztriát tárgyalja, nem látták szükségét még egyszer megismételni az ország nevét, esetleg a szövegnek a kikötő adminisztratív személyzete vagy a történeti munka szerkesztői által végzett többszörös átmásolása folyamán, egyszerű figyelmetlenség miatt maradt ki.

⁷⁶ Zsigmond Gábor, *Az Osztrák–Magyar Lloyd története. Aetas* 24 (2009/1) 126–143.

⁷⁷ Józsa, *Kína és az Osztrák–Magyar Monarchia*, 51.

japán–kínai háború kimenetelében keresendő. A japán katonai és ezzel együtt gazdasági fölény ekkor vált nyilvánvalóvá a világ számára, így érthető, hogy a bécsi kormányzat is előtérbe helyezte Japánt.

Két évvel később, 1897-ben állították fel a pekingi követséget, ahová Ferenc József január 6-án nevezte ki Moritz Freiherr Czikann von Wahlbornt, aki csak áprilisban foglalta el hivatalát.⁷⁸

A *QSG* szövegében az Osztrák–Magyar Monarchia és Kína diplomáciai kapcsolataért felelős osztrák diplomaták neve is fel-felbukkan. Kínai tevékenységükről nem sok részlet derül ki, Heinrich Calice (3.), Rüdiger von Biegeleben (11.) Christoph Wydenbruck (15.), Moritz Czikann (16, 20.) és Eugen Ritter von Kuczynski (22.) névvel csak akkor találkozunk, amikor valami protokolláris rendezvényen vesznek részt Pekingben.

Kínai részről ugyancsak nem kapkodták el, hogy a Qing Birodalom állandó követtel képviseltesse magát a Monarchia fővárosában, Bécsben. Kína bécsi nagykövetségének felállítására csak a bokszerlábadást követően, 1902-ben került sor; az első állandó nagykövet pedig Wu Dezhang lett. Ezt megelőzően, 1881-től a Berlinbe vagy Szentpétervárra akkreditált követ hatáskörébe tartozott az Osztrák–Magyar Monarchiával történő diplomáciai feladatok ellátása, olyan további országok mellett, mint például Hollandia, Olaszország vagy az Egyesült Államok.

A *QSG* szövege a kínai diplomaták tevékenységével kapcsolatban több részletről számol be, mint a Monarchia diplomatáinak esetében. A szövegvizsgálat részeként hasznosnak és tanulságosnak ítélem, ha az esetenként meglévő magyar vonatkozású párhuzamokat a korabeli magyar nyelvű sajtó leírásával is illusztrálom. Vélekedésem szerint ezek a hírek, beszámolók és tudósítások – ha esetenként mégoly hosszúnak tűnhetnek is – az összefoglaló jellegű, lényegre szorító tudományos áttekintésnél jóval hitelesebben és érzékletesebben reprezentálják a 19. század utolsó két évtizedének magyar–kínai diplomáciai kapcsolatait.

1880-as dátum alatt olvashatunk arról, hogy a Monarchia ügyeivel elsőként megbízott követ, Li Fengbao levélben tájékoztatta Li Hongzhangot – aki ekkor Zhili alkirályaként a Qing Birodalom külföldi kapcsolatainak igazgatásáért és ellenőrzéséért felelős, legmagasabb rangú hivatalnoknak számított – Ferenc József fiának, Rudolf főhercegnek a közlő esküvőjéről. Levelében felhívta a figyelmet, hogy a legközebb állomásozó kínai diplomatának illendő lenne személyesen is ellátogatni Bécsbe és gratulálni az esemény kapcsán. Mint berlini követ ő kapott erre megbízást, aminek eleget is tett (6.). Li Fengbao több éves diplomáciai tevékenysége nem váltott ki különösebb visszhangot az osztrák és

⁷⁸ Uo.

a magyar közvéleményben, de rövid életrajza 1881-ben olvasható volt a *Fővárosi Lapok* hasábjain:⁷⁹

„Li-Feng-Pau a neve a khinai birodalom bécsi követének, ki legközelebb foglalja el állását s egyuttal az olasz és németalföldi kormányoknál is képviselni fogja uralkodóját. Li-Feng-Pau, mint a khinai kormány hivatalos értesítése tudatja, a polgári hivatalos méltóságok közt a második rangfokozaton áll, egyuttal harmadosztályu miniszteri igazgató és vám-taota. A Jang-cse folyó torkolatánál fekvő Csung-Meng (azaz Chongming 崇明) szigeten született, alapos nevelést kapott s németül oly jól megtanult, hogy nemrég a berlini halászati kiállításon folyékonyan és szabatosan mondott el egy német üdvözlő beszédet. Négy évvel ezelőtt jött Európába huszonkét khinai ifjuval, kik Angliában és Franciaországban műszaki tanulmányokat folytatnak; 1877-ben a berlini khinai követség titkára lett, két évvel később pedig ugyanott diplomáciai ügyvivő s általában a mennyei birodalom egyik jelesebb diplomatajának tartják.”

A Li Fengbaót váltó kínai követ Xu Jingcheng volt (7.). Mint látni fogjuk, ő hároméves megszakítással két ízben is ellátta Kína berlini nagykövetének tisztét. Neve először 1884 végén bukkan fel a magyar sajtóban:⁸⁰

„A berlini chinai követ Hsü-Ching-Cheng ... hétfőn (azaz 1884. november 24-én) mutatta be magát gr. Széchenyi Imre osztrák-magyar nagykövetnek, ki csak pár napja, hogy állomására visszatért. Tudvalevőleg Hsü-Ching-Cheng egyszersmind az osztrák-magyar monarchia részére is kineveztetett China képviselőjévé, azonban ez ideig nem volt alkalma, hogy igazoló leveleit a bécsi udvarnál is bemutassa.”

Bécsben csak 1885 januárjában jelent meg, hogy hivatalosan is átnyújtsa megbízólevelét Ferenc Józsefnek. A kínai diplomáciai küldöttség tagja volt még a leköszönő Li Fengbao és a követségi titkár Chen Jitong 陳季同 (1852–1907).⁸¹

„A Berlinből ide érkezett Li-Fong-Pao és Hsü-Chinghang chinai követek Tseng-Kitong ezredes követségi titkár kíséretében kihallgatáson voltak ő felségénél a hofburgban. A burg előtt nagyszámu

⁷⁹ *Fővárosi Lapok* 1881. július 2., 865.

⁸⁰ *Nemzet* 1884. november 29., [2].

⁸¹ Chinai küldöttek a királynál. *Nemzet* 1885. január 30., [3].

kíváncsi tömeg sereglett össze a keleti vendégek felvonulását nézendő. A Christalnigg gróf által bemutatott küldötteket ő felesége a kihallgatási teremben fogadta, hol Li-Fong-Pao eddigi követ visszahívási s Hsü-Chinghang pedig megbízatási okmányát nyújtotta át. A chinaiak mandarin-ruhába voltak öltözve. A kihallgatás mintegy 15 perczig tartott s ezután a követek visszatértek szállásukra a Hotel Imperialba.”

Xu Jingcheng magánéleti drámájáról a német nyelvű sajtó alapján hírt adott a magyar nyelvű sajtó is. Felesége ugyanis 1885. március 20-án elhunyt, a hamvait pedig hazaszállították Kínába.⁸²

A *QSG* csupán szűkszavúan közli, hogy 1887-ben Xu Jingcheng helyére Hong Junt neveztek ki (8.), aki 1888 4. holdhónapjában adta át megbízólevelét az osztrák uralkodónak a magyar királyi palotában, „amit a ceremóniáknak megfelelően fogadtak.” (9.) Ez volt az első alkalom, amikor kínai diplomata hivatalosan Magyarországra érkezett. Az eseményre pontosan 1888. március 6-án került sor. Természetesen az új követ életrajzával sem maradt adós a magyar sajtó:⁸³

„Hung-Seun a khinai udvart, Ausztria-Magyarországon kívül, több európai udvarnál fogja képviselni, Berlinben, Pétervárott és Haágában. A khinai új követ jelenleg 49 éves ember és családjával együtt Vejcsauban lakott eddig. Sikeresen befutott carriéjéről legjobban tanúskodik előkelő rangja, melyet mint Csuang-Yuen (azaz *zhuangyuan* 狀元) elfoglal. E kitüntetésben csak az a khinai szokott részesülni, ki a pekingi vizsgáló bizottság előtt a legfényesebb eredménnyel tesz vizsgálatot. A Csuang-Yuen czim oly varázserővel bir Chinában, mint hajdan az olympiai győzők koszoruja. A városok különös szerencséjüknek tartják, ha valamely szülöttjük szert tesz arra a legfényesebb dicsőségre, melynek részesévé csak valódi »szellemóriás« lehet. A Csuang-Yuen előtt bármikor nyitva áll a császár palotája és nevét rend szerint emlékekkel is megszokták örökíteni. Hung-Seun a legkiválóbb khinai követ, kit »az ég fia« Európába küldött. Eddig ugyanis Pekingben alacsonyabb állásu egyéneket ruháztak fel ily missiókkal, de legujabban úgy látszik, mintha a khinai udvar jobban akarná megválogatni külföldi megbízottjait.”

⁸² Chinai temetés Berlinben. *Nemzet* 1885. április 19., [3].

⁸³ A kínai követ Budapesten. *Nemzet* 1888. március 5., [1].

Magáról az eseményről is viszonylag részletes beszámolót lehet olvasni:⁸⁴

„Hung-Seun követ chinai nyelven beszédet intézett a királyhoz, a kinek kíséretében több udvari méltóság volt jelen. A beszédet Lien követségi tanácsos francia nyelven tolmácsolta a király előtt. Hung-Seun előadta, hogy felséges uralkodója, Kvang-Su (azaz Guangxu) chinai császár parancsára, átnyújtja megbízó levelét, s egyuttal kifejezést ad annak az óhajtásának, hogy a China és az osztrák–magyar monarchia közt eddig is fennállott szivélyes viszony a jövőben még bensőbbé váljék. Ezután a követ, uralkodója megbízásából, a király és királyné ő felségeik, valamint az uralkodóház egyéb tagjainak egészségi állapota felől tudakozódott. Beszédét azzal az óhajtással zárta be, hogy ő felsége, népei javára, még sokáig, s a legjobb egészségben uralkodjék. Beszédét befejezván, átnyújtotta a királynak megbízó levelét, mely sárga papírra van írva, s a chinai császár signaturáján kívül a nagy állami czimeres pecséttel is el van látva. A megbízó levél, az átnyújtás alkalmával, nagy, selyem szövetű kendőbe volt burkolva. A király francia nyelven válaszolt, kifejezést adva örömének a fölött, hogy a China s az osztrák–magyar monarchia közt fennálló viszony barátságos jellegű. Ő felsége megbizta a követet, hogy uralkodójának tudakozódásáért köszönetét nyilvánítsa. A követ jó kívánságait hasonló jó kívánatokkal viszonzta, uralkodója s a mennyei birodalom jólétére.”

A *QSG* tudósítása szerint 1890 őszén ismét Xu Jingchenget nevezték ki nagykövetnek. Hivatala háromévnnyi megszakításának okáról nem szól a szöveg, azonban a korabeli magyar sajtó erre is magyarázattal szolgál. A *Pesti Hirlap*ban 1891 februárjában megjelent berlini tudósításból az alábbiak derülnek ki:⁸⁵

„Hsü-Ching-Cheng khinai követ, a követség tizenkilenc tagja és negyvennégy asszony, cseléd stb. kíséretében megérkezett a porosz fővárosba. A pályaudvaron Hung-Seun követ és személyzete diszruhában várakozott. Dr. Kreyer tolmács, ki Genuáig elébe utazott az új követnek, bemutatta egymásnak a két követet, kik khinai módra háromszoros mély bókolással és kézintéssel üdvözölték egymást; a személyzet tagjai azután köréjük csoportosultak. A nagyszámu közönség természetesen bámulva szemlélte a szinte véget nem érő üdvözlési ceremóniákat, a festői öltözetekben

⁸⁴ Hung-Seun a királynál. *Nemzet* 1888. március 6., [3].

⁸⁵ Új khinai követség Berlinben. *Pesti Hirlap* 1891. február 21., 6.

pompázó khinai urakat és hölgyeket. Az új követ már másodízben működik Berlinben, hol 1884-től 1887-ig hivataloskodott, mint Li-Fong-Pao utódja. Ez idő alatt meghalt neje és anyja; utóbbi körülmény miatt hazatért és visszavonultságban töltötte ki a szülőkért előírt három évi gyászt. Hsü-Ching-Cheng jelenleg 47 éves.”

Xu 1891 nyarán látogatott el Bécsbe és adta át megbízólevelét Ferenc Józsefnek (11.). A *QSG* ezen bejegyzéséből tudjuk, hogy „[a]z osztrák uralkodó elmesélte, hogy előző évben hadihajója megérkezett Kínába, majd köszönetét fejezte ki, amiért a kínai hivatalnokok udvarias fogadtatásban részesítették”. Itt valójában a Zrínyi korvettről van szó, amely 1890-ben expedíciót tett Kelet-Ázsia több országában, így Kínában is. A hadihajó fedélzetén hajóorvosként szolgált hazánkfi, Gáspár Ferenc (1861–1923) doktor is, aki az út legérdekesebb részleteiről hazaküldött levelekben számolt be, majd évekkal később világszerte útjainak élményeit könyvek formájában is megjelentette. A *QSG*-ban említett „udvarias fogadtatás” (*li xiang dai* 禮相待) Gáspár szavaival ekként festett:⁸⁶

„A korvettünkről adott 21 ágyulövés mennydörögve zugott vissza ős Nanking városának hatalmas, szürke falairól. A nagy árbocon lengő khinai lobogót (a vörös napot elnyelni akaró zöld sárkány sárga mezőben) még jóformán be sem vonták az utolsó lövés után, a mikor már eldőrdültek a bástyákon is az első lövések, a melyekkel az etikettre nagy súlyt fektető khinaiak territoriális üdvözlésünket viszonzották. Hogy 21 lövés helyett 27-et adtak vissza, az ugyan kevésbé felel meg a hadi tengerészeti etikettnek, de annál inkább tanuskodik a mellett, hogy Khinában nem sokat számít egy-két lövésnyi puskafor.

A hajónkat körülözönlő sampangok és dszünkék (sic!) táborából egy kis hadi sambang bontakozott ki, mely néhány perc múlva hajónk alá érve, mintegy tucat katona, inas, szolga és kisebb rangú mandarin jött a fedélzetre. Az inasok egyike egy csomó vörös papírt nyújtott át a parancsnoknak és ékes khinai nyelven, (melyet shanghai-i főkonzulunk tolmácsolt) bejelentette a parti erőd parancsnokának küszöbön álló látogatását, aki egyelőre névjegyeit küldi. (Arasznyi hosszú vörös lapok, teleírva ákom-bákommal.)

Néhány perccel később egy teljes lobogódiszben pompázó hadi-dzsünkén (sic!) megérkezett a generális ur nagyszámu kísérettel.”

1892-ben a kínai diplomácia fontosnak tartotta, hogy Kína képviseltesse magát Ferenc József magyar királlyá koronázásának 25. évfordulóján, annak Buda-

⁸⁶ Nankingban. *Pesti Hírlap* 1890. december 2., 1.

pesten megrendezett ünnepségén (12.). Ebben a szakaszban szerepel Budapest megnevezése Bodabisi 伯達彼斯 formában, amely némiképp eltér fővárosunk nevének ma használatos kínai átírásától (Budapeisi 布達佩斯). Xu Jingcheng budapesti látogatása ismét kisebb szenzációt keltett hazánkban. A régi-új nagykövet személyéről és karrierjéről ismét részletesen beszámolt a korabeli sajtó:⁸⁷

„Az első kínai követ Hung-Seun volt, ki 1888-ban időzött Budapesten, hogy az itteni várpalotában átnyujtsa a királynak a meghatalmazó levelét. Ez a Hung-Seun most külügyminiszter Pekingben, előbb pedig rendkívüli meghatalmazott volt az orosz-kínai kereskedelmi szerződés tárgyalásánál. Az ő érdeme Kinának mindinkább való közeledése Európához. A mostani követ Hsü-Csing-Cseng már volt egy ízben meghatalmazott az európai udvaroknál és a magyar király az első osztályú vaskoronarenddel ki is tüntette. Az újból való kineveztetését nagy meglepetéssel vették a berlini és a bécsi udvarok. A kínai követ honfitársai között előkelő kvalifikációval bír. Már 25 éves korában elnyerte a »Haulin« (sic!) tudományos és irodalmi érdemfokot, amelyet a legmagasabb állami hivatalnokokra nézve mellőzhetetlen kvalifikációnak tartanak. Mindjárt »Haulin«-ná történt előléptetése után tagja lett a cenzor-hivatalnak és ismételten elküldetett császári biztosnak a tartományokba. Ezután több magasabb állami méltóságot viselt Pekingben. Kiváló emlékező tehetsége van, úgy hogy még a legkisebb részletekről sem feledkezik meg. Igen jószívű embernek ismerik, elhatározásaiban óvatos és előre vigyázó. Rá van bízva az összes kínai vasutépítésekhez, valamint a hadsereg szükségleteinek fedezésére szolgáló minden megrendelés.”

Fővárosunk egzotikus vendégének programjáról részletes beszámoló is olvasható:⁸⁸

„A koronázási jubileum legérdekesebb vendége most kétségtelenül Hsü-Csing-Cseng, khinai követ, a ki a mennyei birodalom uralkodójának egyenes utasítására jött tegnap Berlinből Budapestre. Kiséretében van Kreyer dr. követségi tolmács-titkár és egy csupán khinai nyelven beszélő inas, kikkel tegnap délben a nádor-utcai Continental szállodában szállt meg. A követ ur teljes khinai öltözetben jár-ke, élénk temperamentumu, alacsony, széles vállu, kis fekete bajusszal, szakál nélkül. Napbarnította arcán mindig kelle-

⁸⁷ Kína Budapesten. *Nemzet* 1892. június 9., [1].

⁸⁸ A khinai követ Budapesten. *Pesti Hírlap* 1892. június 10., 7.

mes mosoly ül és társalgásában rendkívül élénk és szeretetreméltó. Megérkezése után nyomban látogatást tett gróf Szapáry Gyula miniszterelnöknél, Kálnoky gróf külügyminiszternél, Szögyény és Wekerle minisztereknél. Este egy kicsit körültekintett a kivilágított fővárosban, aztán hazatért a fogadóba s kíséretével együtt vacsorához ült. A kínai követ első sorban is a magyar ételekkel és magyar italokkal iparkodott megismerkedni. Fel is tálaltak neki paprikás csirkét, fogast és Esterházy rostélyost, melyeket igen izleteseknek talált s meg is ismételtette. A badacsonyi és szomorodni bor pedig valósággal elragadta Hsü-Csing-Cseng urat, ki még kőbányai sört is ivott. Ma délelőtt ment a Margitszigetre, ahol a meleg forrásokot tanulmányozta, majd a vámházig hajtatott s a Duna ottani látképét szemlélte. Később megtekintette a virágkiállítást, délután öt órakor pedig Holzwarth fogatán Szapáry gróf miniszterelnök ebédjére ment, este résztvett az udvari estélyen. Holnap az érdeke-sebb berendezésű gyárakat fogja megtekinteni, első sorban pedig a Ganz és társa-féle villamtelepet, a hol a villamos készülékeket akarja tanulmányozni. ... Hsü-Csing-Cseng követ még néhány napig Budapesten marad s aztán visszatér Berlinbe, a hol a kínai birodalmat képviseli.”

Ezt követően a *QSG* szövege a kínai diplomatákkal kapcsolatban is igen szűkszavúan fogalmaz. Említést tesz Yang Ru 1896-os (15.), Gui Chun 1900-as (17.), az első bécsi állandó nagykövet Wu Dezhang 1902-es (18.), Yang Sheng 1903-as (19.), Li Jingmai 1905-ös (21.) és végül Lei Butong 1907-es (23.) akkreditálásáról. A felsorolásból hiányzik Wu Zonglian, aki Li Jingmait váltva 1907 áprilisától nem egészen egy évig töltötte be a Qing Birodalom bécsi nagykövétének posztját.

Mivel a *QSG* csak 1907-ig követi nyomon és dokumentálja az Osztrák–Magyar Monarchia és Kína diplomáciai kapcsolatainak történetét, nem említi meg, hogy az utolsóként szereplő diplomata, Li Jingmai, aki 1905-től 1907-ig töltötte be a bécsi nagykövet posztját, 1910-ben Zaitao 載濤 herceg (1887–1970) kíséretének tagjaként a nyugati hadseregek tanulmányozására az Egyesült Államokba és Európába utazott, amely út során Magyarországon is járt.

Egy újabb kínos incidens

A *QSG* szövegében 1888-ban a 10. holdhónapra, vagyis valamikor november tájára datált pekingi látogatásra vonatkozó feljegyzés az egyetlen olyan, amely nem diplomatára vonatkozik (9.). Ez a látogatás, melynek során egy osztrák

herceg (*qinwang* 親王) kívánta leróni tiszteletét az Ég Templomában (Tiantan 天壇), számos olyan kérdést vet fel, amely indokolttá teszi, hogy külön szakaszban foglalkozzam vele, és így ismertessem vonatkozó kutatásaim eredményeit.

Azt gondolhatnánk, hogy egy osztrák herceg pekingi látogatása van olyan jelentős, hogy annak könnyűszerrel előkereshetjük a korabeli német vagy akár magyar nyelvű beszámolóit is. A helyzet azonban ennél bonyolultabb, ugyanis az Osztrák–Magyar Monarchia és Kína kapcsolattörténetének eddig feltárt anyagában nyoma sincs annak, hogy a Habsburg családból bárki – nem csupán 1888-ban, hanem valaha is – személyesen megfordult volna a Qing Birodalom fővárosában, Pekingben. Az egyetlen Habsburg, aki ez idő tájt a Távols-Keleten járt, az uralkodói család későbbi „fekete báránya”, Lipót Ferdinánd Szalvátor főherceg (1868–1935)⁸⁹ volt. Lipót Ferdinánd a Habsburg–Lotaringiai-ház toszkánai ágából származó osztrák főherceg. Ő volt Toszkána utolsó nagyhercegének legidősebb fia, a későbbi trónörökös, Ferenc Ferdinánd (1863–1914) harmad-unokatestvére.⁹⁰

Lipót Ferdinándnak a kínai szöveg alapján történő azonosítása rövid magyarázatot igényel. Bár a precíz kínai adminisztráció, ha kínai átírásban is, de feljegyezte a szóban forgó és rejtélyes herceg nevét, személye ez alapján mégsem azonosítható egyértelműen. A vizsgálat során felmerült bennem, hogy utolsó lehetőségként szövegromlásra gyanakodjam. Így jutottam arra a megállapításra, hogy az *Er'erbonaként* 爾而伯納 írt forma eredetileg *Bu'erbona* 布而伯納 lehetett. Ez a négy írásjegy pedig minden bizonnyal a Bourbon nevet takarja (lásd fentebb az 54. jegyzetet). Ennek köszönhetően nemcsak a rejtélyes Habsburg herceg kilétét sikerült kiderítenem, de arra is fény derült, hogy Lipót Ferdinánd inkognitóban tett útja során a Bourbon-házból származó édesanyja családnevét használta. A herceg álnevére vonatkozóan más európai nyelvű forrást nem találtam, így a kínai forrás ebből a szempontból is értékesnek mondható.

Lipót Ferdinánd tizenöt esztendőskorában, 1883-ban kezdte meg tanulmányait a fiumei császári és királyi haditengerészeti akadémián. Tanulmányait 1887 augusztusában fejezte be, és mint hadapród társaival együtt keleti „tanulmányútra” indult a Fasana nevű osztrák–magyar fregatt fedélzetén. Kísérője, tanára és nevelője Leopold Jedina sorhajóhadnagy volt. A fregatt a Szezei-csatornán keresztülhajózva jutott el Ázsiába, ahol Ceylon, India, Szingapúr, Batávia, Jáva, Hongkong, Kanton és Formoza érintésével 1888 júliusában horgonyt vetett Jokohamában:⁹¹

⁸⁹ Eredeti teljes nevén: Leopold Ferdinand Salvator Marie Joseph Johann Baptist Zenobius Rupprecht Ludwig Karl Jacob Vivian von Österreich-Toskana.

⁹⁰ Karl Vocelka, *Die Familien Habsburg und Habsburg-Lothringen. Politik – Kultur – Mentalität*. Wien–Köln–Weimar, 2010, 120–121.

⁹¹ Erődi Béla, Lipót toscanai főherceg keleti utazása. *Földrajzi Közlemények* 18 (1890) 250.

„A japáni császár itt várakozó követsége meghívta a főherceget Tokioba, hol őt rangjához méltó tisztelettel és kitüntetéssel fogadták. A császár meghívására a főherceg részint innen, részint a Kobé kikötőből több kirándulást tett az ország belsejébe. Megtekinté a remek épületeiről vagy természeti szépségükről nevezetes helyeket.”

A japán császár által adományozott kitüntetés átvételéhez és hivatalos viseléséhez azonban a Monarchia uralkodójának, Ferenc Józsefnek a jóváhagyása szükségeltetett. Az engedély hivatalos szövege szeptember 11-én a *Budapesti Közlöny*ben magyarul is olvasható volt:⁹²

„Ő császári és Apostoli királyi Felsege legkegyelmesebben méltóztatott: ő cs. és kir. fensége Lipót Ferdinánd főherceg, 2. oszt. tengerész-hadapródnak, a részére adományozott japán császári »Chrysanthemum« házirend 1. osztályának elfogadhatását és viselhetését megengedni.”

Lipót Ferdinánd hasonló magas rangú állami kitüntetésben részesült Sziámban is. A sziámi koronarend nagykeresztjének elfogadását és viselését Ferenc József decemberben engedélyezte a számára.⁹³

Bár a források rendre hangsúlyozzák, hogy a huszadik születésnapját a Távol-Keleten ünneplő fiatal főherceg inkognitóban utazott, a japán és sziámi állami kitüntetések azt jelzik, hogy látogatásai ezen országokban mégiscsak félig-meddig diplomáciai eseménynek számítottak. Mivel látogatásának van nyoma a *QSG* szövegében is, azt gondolhatnánk, hogy a fiatal főherceg pekingi útját Kína diplomáciai aktusnak tekintette. Csakhogy a hozzáférhető osztrák és magyar forrásokban nyoma sincs, hogy Lipót Ferdinánd valaha is megfordult volna Pekingben.

A „tanulmányút” krónikása, Leopold Jedina nagy részletességgel, mintegy hét és félszáz oldalon írta meg a *Fasana* fregatt 1887. augusztus 22-étől 1889. március 6-áig tartó útjának történetét, amely 1891-ben jelent meg.⁹⁴ Mind a korabeli sajtóban megjelent híradásokból, mind Jedina könyvéből úgy tudjuk, hogy a *Fasana* Japánból szeptemberben Kínába ment:⁹⁵

⁹² *Budapesti Közlöny* 1888. szeptember 11., 1.

⁹³ *Budapesti Közlöny* 1888. december 30., 2.

⁹⁴ Leopold von Jedina, *An Asiens Küsten und Fürstenhofen. Tagebuchblätter von der Reise Sr. Maj. Schiffes „Fasana” und über den Aufenthalt an asiatischen Hofen in den Jahren 1887, 1888, und 1889.* Wien–Olmütz, 1891.

⁹⁵ Hér-pe, Lipót főhg. s a „Fasana” utazása. *Budapesti Hirlap* 1889/343, 3.

„Ezután a hajó Shanghaiba vitorlázott. Innen a főherceg egy kirándulást tett Nankingba, melyet a kínai nyelv és viszonyok ismeretében annyira kiváló Haas osztrák–magyar konzul rendezett. Ez alkalommal, dacára az inkognitónak, a kínaiak nem engedték el a főhercegnek, hogy őt ágyudörgéssel és ünnepséggel fogadják. Shanghaion kívül a Fasana a következő kínai kikötőket látogatta meg: Ningpo, Amoy és visszatérően még egyszer Hongkong, honnét a főherceg Macaot kereste föl. E városokban az utazótársaság meggyőződhetett, hogy a kínai szent birodalom sok tekintetben modernizálódik.”

Az említett kínai városokról és az ott történekről Jedina is pontosan beszámol, bár az addig megszokott datálása november környékén fellazul – nem lehet pontosan megállapítani, hogy melyik városban mikor tartózkodott a főherceg. Egy korabeli cikk tanúsága szerint október végén, november elején Nanking volt soron:⁹⁶

„Lipót főherceg, a toskanai nagyherceg fia, a »Fasana« korvetten való keletázsiai utjában Nankingba is elrándult. Itt, habár inkognito utazott, a kormányzó helyettese és a chinai hatóságok által egy császári herceget megillető díszszel fogadtatott. A város megtekintésénél a főherceg – az ottani szokáshoz alkalmazkodva – gyaloghintót használt. Meglátogatta Garnier püspököt, a francia katolikus misszió főnökét, és megtekintette a francia jezsuiták ottani intézeteit is.”

Nem tartom valószínűnek, hogy a *QSG* amúgy vázlatos és csupán a leglényesebb eseményekre fókuszáló szövege e tekintetben tévedne. Mint láttuk, kizárható, hogy ugyanabban az időben, amikor a fiatal Lipót Ferdinánd Kínában tartózkodott, egy másik osztrák herceg vagy főherceg is éppen Kínát járta volna. Mi lehet tehát annak az oka, hogy az osztrák és a magyar forrásaink hallgatnak vagy nem is tudnak Lipót Ferdinánd pekingi látogatásáról?

A megoldás kulcsára egy magas rangú és nagy befolyással bíró kínai diplomata, bizonyos Zeng Jize 曾紀澤 (1839–1890) életrajzában bukkanhatunk rá. Az angolul is beszélő, a nyugati diplomáciában és etikettben jártas Zeng 1888 novemberében egy megoldhatatlannak bizonyuló diplomáciai afférba bonyolódott. Életrajzából – akárcsak a *QSG* szövegéből – szintén nem deríthető ki az érintett osztrák herceg személyazonossága, de további érdekes részleteket tudhatunk meg róla. 1888. november 21-én az Osztrák–Magyar Monarchia „császári párja” (*huangzu fuqi* 皇族夫妻) kívánta meglátogatni Pekingben az Ég Templomát, ám kérésüket a Zongli Yamen illetékesei megtagadták. A „császári pár” érdekében a német követ, Max von Brandt járt el, aki felháborodásának hangot

⁹⁶ Lipót főherceg Chinában. *Pesti Hirlap* 1888. november 19., 4.

adva kérte Zeng Jize közbejárását. A Külügyi Hivatal végül azzal a kompromisszumos javaslattal állt elő, hogy a pár férfi tagjának engedélyezik, hogy az Ég Templomába lépjen, ám a hölgy nem mehet be a szentnek számító épületbe, amelyet maga a kínai császár is csak egy évben egyszer keres fel. A szóban forgó herceg így aztán maga sem élt a lehetőséggel, és távoztak Pekingből.⁹⁷

A történetben Lipót Ferdinánd személye is csak nehezen volt azonosítható, a társágában lévő hölgy kiléte pedig alighanem ma már kideríthetetlen. Azonban nem is feltétlenül fontos, hiszen minden bizonnyal megállapítható, hogy az esemény idején a huszadik évét betöltött főherceg még nőtlen volt, de még menyasszonya sem volt, sőt Jedina pontos feljegyzéseinek köszönhetően azt is tudjuk, hogy a Fasana fedélzetén hivatalosan nem tartózkodott egyetlen nő sem. Lipót Ferdinánd feltehetően Nankingban vagy korábban, Sanghajban „kerített” ideiglenes hölgyismerőse aligha adhatott okot arra, hogy a kínai hatóságok előtt „hercegi párként” tüntessék fel magukat. Ez a kínos incidens lehetett az oka annak, hogy a főherceg pekingi látogatásának nincs nyoma a német nyelvű feljegyzésekben. A „hivatalos” kínai dokumentumokból összeállított *QSG* szövegébe pedig nem került be, hogy a főherceg csak és kizárólag „párjával” együtt kívánt látogatást tenni az Ég Templomában. Az arcvesztést elkerülendő csak annyi szerepel a szövegben, hogy a látogatás „engedélyeztetett a számára” (*xu zhi* 許之), ami – mint láttuk – igaz is volt, azt azonban a *QSG* nem részletezi, hogy a főherceg ezzel az engedéllyel már nem kívánt élni. Ez lehetett az oka annak is, hogy Lipót Ferdinánd Kínában nem részesült a japán és a szíami uralkodói audiencia alkalmával átadottakhoz hasonló állami kitüntetésben. Feltehetően inkognitóját sem fedte fel, ezért szerepelhet a kínai forrásban a már említett különös néven.

Lipót Ferdinánd személyétől az efféle skandalumok később sem voltak idegenek. Különös vonzalmat érzett a prostituáltak iránt, sőt a rossz nyelvek szerint második felesége korábban maga is prostituált volt. Tengerészeti karrierje sem tartott sokáig. 1892-ben csatlakozott az unokafivéréhez, Ferenc Ferdinánd trónörökshöz, aki az SMS Kaiserin Elisabeth nevű hajó fedélzetén indult világkörüli útra. A trónörökös megsértése miatt, valamint azért, mert titokban a szeretőjét is a hajóra csempészte, kizárták az expedícióból, és eltávolították a haditengerésztől. Sorozatos botrányai miatt 1902 decemberében Ferenc József megfosztotta valamennyi címétől, ezt követően Leopold Wölfling néven próbált polgári életet élni rendkívül szerény körülmények között, kezdetben bécsi fűszeresként.⁹⁸

⁹⁷ Ld. az alábbi két internetes forrást: He Was a Diplomatic Genius, “The Second Person in the World in Modern Times”, but He Died of Depression Because of Being Excluded from Everywhere; <https://daydaynews.cc/en/history/106803.html> (2021. július 12.); Ta shi Zeng Guofan de gongzi, que kao zixue yingyu chengwei wajjiao qicai. 他是曾國藩的公子，卻靠自學英語成為外交奇才; <https://kknews.cc/zh-hk/history/562rer3.html> (2021. július 12.).

⁹⁸ Vocelka, *Die Familien Habsburg und Habsburg-Lothringen*, 120–121.

Konklúzió

A *QSG*-ban fellelhető, az Osztrák–Magyar Monarchiával való diplomáciai érintkezés történetét bemutató fejezet rész fordítása és elemzése során megállapíthatjuk, hogy Kína számára a Monarchiával való viszony csak igen csekély jelentőséggel bírt. A Monarchia egyoldalú motivációjából kieroszakolt kapcsolatnak a Qing Birodalom nem tulajdonított különösebb jelentőséget sem politikai, sem gazdasági szempontból, sőt az angol közreműködés, illetve ráhatás nélkül ez feltehetően nem is jött volna létre, vagy csak még ennél is nagyobb nehézségekkel sikerült volna eljutni a kétoldalú szerződés megkötéséig és aláírásáig.

Az Osztrák–Magyar Monarchia és Kína kapcsolattörténetére, azon belül is a diplomáciatörténetre vonatkozó, máig rendelkezésünkre álló ismeretek alapján kijelenthető, hogy a szöveg – ahogy azt a cím maga is jelzi – meglehetősen vázlatos. Egy osztrák vagy magyar történész egy ilyen tematikájú áttekintés során aligha mulasztaná el, hogy megemlékezzen a Monarchia által indított expedíciókról, illetve a bokszerlázadást követően, 1902. június 20-án aláírt szerződésről, amelynek értelmében a Monarchia Tianjinben birtokba vehette alig fél négyzetmérföldnyi *settlement*-jét.⁹⁹

Annak az okát sem tudjuk, hogy miért nem kapott nagyobb hangsúlyt a szövegben az állandó követségek létesítése Pekingben (1896-ban), illetve Bécsben (1902-ben). Még egy vázlatos diplomáciatörténeti áttekintéshez képest is feltűnően szűkszavú az Osztrák–Magyar Monarchia szerepvállalásának bemutatása a bokszerlázadás leverésében (17.), bár meg kell említeni, hogy az eseményekben az Osztrák–Magyar Monarchiához hasonlóan inkább csak jelképes szerepet játszó Olaszország részvételéről a szöveg említést sem tesz. Csak feltételezésekbe bocsátkozhatnánk a tekintetben is, vajon miért csak 1907-ig követte nyomon a *QSG* a két ország diplomáciatörténetét.

Az 1867-ben létrejött Osztrák–Magyar Monarchia keretei között Magyarország feladta azon jogát, hogy saját, önálló külpolitikát folytasson. A mindenkori magyar kormányt nagy mértékben frusztrálta, hogy a közös külpolitikai fellépések során hazánk nem eléggé „látható”, és nem sikerült hatékonyan érvényesíteni a magyar érdekeket. Kína tekintetében a *QSG* szövege meglehetősen szomorú képet fest. A két ország közti harmincnyolc évnyi diplomáciatörténet áttekintése során egyetlen magyar névvel sem találkozunk, jöllehet az osztrák főváros, Bécs neve egyetlenegyszer sem bukkan fel a szövegben, míg Budapestet egyszer közvetlenül is említik, igaz, csak a Ferenc József magyar királlyá koronázásának huszonötödik évfordulója alkalmával rendezett ünnepség okán (12.).

A szöveg fordítása és elemzése során felmerült és megválaszolatlan kérdések mellett azonban jó néhány olyan információt is sikerült feltárnom, amelyik az osztrák és a magyar történetírás vonatkozó területén alighanem ismeretlen volt.

⁹⁹ Józsa, *Kína és az Osztrák–Magyar Monarchia*, 131–132.

Az anyag vizsgálata fényt derített arra, hogy a Kínával kötött kereskedelmi és hajózási szerződés véglegesített német és magyar nyelvű szövege, ha minimális mértékben is, de különbözik, hiszen a magyar fordítás a kínai fél által végrehajtott javítások előtti német változathoz készülhetett.

Részben sikerült azonosítani azt az osztrák vagy már osztrák–magyar tulajdonban lévő hajót, amelyet a szerződés aláírását követően (1869 végén vagy 1870 legelején) sócsempészség miatt foglaltak le, s amellyel kapcsolatban további részleteket talán bécsi levéltári munkával lehetne kideríteni.

Annak a Monarchia közvéleménye előtt eltussolt diplomáciai malőrnek a nyomait is sikerült feltárni, amely Lipót Ferdinánd 1888. novemberi, Pekingben tett látogatása alkalmával következett be (9.).

A kutatás kibővítéséhez szükséges lenne a bécsi levéltárak esetleges vonatkozó anyagának átvizsgálása, illetve nem zárható ki annak lehetősége sem, hogy más kínai források is tartalmazzanak olyan információkat, amelyek további részletekkel egészítik ki az Osztrák–Magyar Monarchia és Kína diplomáciai kapcsolatainak történetére vonatkozó ismereteinket.

„Perpetual peace and eternal friendship”: On the diplomatic relations between China and the Austro–Hungarian Monarchy based on the historical work entitled *Draft History of Qing* (*Qing shi gao*)

Anna Réka MÁTYÁS

The central topic of the present article is an aspect of the Austro-Hungarian Monarchy’s diplomatic relations with China that has not been studied so far. The unofficial historical work of the Manchu-origin Qing dynasty (1644–1911), completed in 1927, with the title *Qing shi gao* or *Draft History of Qing*, contains a part that outlines the history of the diplomatic relations of China with the Austro–Hungarian Monarchy in chronological order. Despite the sketchiness of the historical description of the events that took place between 1869 and 1907, it is particularly adequate to gain insight into this bilateral diplomatic relationship mainly from the perspective of the Chinese side. During the translation and analysis of the relevant chapter of *Qing shi gao*, it could be established that for China the relationship with the Monarchy was insignificant both diplomatically and commercially. Examination of the text revealed several events in the history of relations of the two countries which are unknown from other sources.